

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

**This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.**

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

15647

15648

15649

15650

891-99

7-29

примените по
используются " Gray Str¹⁰

метод не вычеркнет

не

2003

QmD 14.

N = 234.

примените по
используются " Gray Str¹⁰

метод не вычеркнет

не вычеркнет

2003

1828. 2/35

ՀԵՒՆԲԱՆՆԵՐ ԵՐԿՐՈՐԻ

891.992

7-

300

ՆՈՐՈՔԵԱԼ ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՊՆՏՈՒՄԵՆ ԲՆԱՍՏԵՂՄԻՔԻՆ

Ս. ՊԵՏԵՐՅԱՆԻ

ԻՍՏԱՆԻ ԳՆԱԿԱՆԵՆԵՐԻ ՏՊՐԱՆՈՒՄԸ

1864

ՆԵՐՍԵՍԻԹԻՒՆ .

Հաւարչ երկրորդի անցքը սլատահել է Քրիստոսի ծնունդէն 1182 տարի առաջ, երբ որ Յունաց ազգի թագաւորները մեծ բաղձութեամբ կառքերու և հետևակ ղօրաց՝ շատ նաւերով անց էին կացել Միջերկրեայ (Ճէրմաշ) ծովէն, և եկել էին Եւրոպայէն՝ Ասիա, և սաշարել էին Փոխզիա գաւառումը Տրոյա (Էֆէ Սոսմոլ) հռչակաւոր մայրաքաղաքը: Այս քաղաքի թագաւորին Պրիամոսին՝ օգնութիւն էր դնացել Հայոց Չարմայր Նահապետը՝ երեսուն հազար Հայազգի ղօրքով, և ութը տարի Յունաց դիւցազանց դէմ սլատերազմելէն յետ, երբ որ Հէլիոս կամ Տրոյիլոս (*) քաջարի արքայորդին Աքիլլէսի սուրէն խողխողուեցաւ, և Պոնտոսէլէ Ամաղոնաց թագուհին-էլ նոյնպէս

(*) Հին Պատմութիւններու մէջէն երևում է, որ Հոմերոս բանաստեղծը իւր Եղիական քերթուածոյ մէջ Հեկտորի ու Տրոյիլոսի անցքերը խառնելով՝ կամեցել է Աքիլլէսի քաջութեան աւելի հռչակ տալ: Թէպէտ Հեկտոր-էլ Աքիլլէսի ձեռքէն մեռաւ, Տրոյիլոս-էլ, որ ասում էր միւս ևս Հեկտոր, բայց անցքն այսպէս է եղել: Ազամեմոն և Աքիլլէս մէկ աղջկայ համար կըռուել են, Աքիլլէս խռովել է և սլատերազմէն հեռացել: Աքիլլէսի բարեկամ Պատրոկլը՝ Աքիլլէսի զրահները հագած՝ խարել է Տրոյացոց և շատ յաղթութիւն է արել առաջ. բայց յետոյ Հեկտորի սուրին սլատահելով սպանուել է: Աքիլլէսը իւր բարեկամի կըսկիծէն բորբոքուելով՝ մտել է նորէն սլատել ազմ և Հեկտորին սպանել: Հեկտորի յուղարկաւորութեան օրերը Աքիլլէս տեսել է Պրիամոսի դստերը Պոլիքսէնային, և ուզեցել է հարսնութիւն. Պրիամոս տուած չէ, ուզում է եղել Չարմայրին առաջ: Այս սլատձառաւ Աքիլլէսն-էլ Տրոյիլոսին է սպանել, և կառքի ետեւն կապած քաղաքի շորս սլոյտը ման բերել: Տրոյիլոսի դիակի վրայ է եղել այն կռիւները, ուր որ Մեմոն, Պանթաղէլէ և Չարմայր և ինքը Աքիլլէսը խոցուեցան: Տրոյիլոսի դիակը ուզելու որ եկել է Պրիամոս Յունաց բանակ, որովհետեւ Չարմայրի մեռնիլը արդէն իմացուել էր. խոստացել է Աքիլլէսին տալ Պոլիքսէնային: Եւ երբ որ Աքիլլէսը առողջանալէն յետ դնացել է Տրոյա Պոլիքսէնային ամուսնանալ, սաճարի մէջ Պարիս դարան զրած լինելով Աքիլլէսին մահու վերք է տուել: Այս սլատձառաւ Այաքսն-էլ Պարիսին է սպանել սլատերազմի մէջ: Տրոյիայի առնելէն յետ Աքիլլէսի որդի Պիւոսը իւր հօր դերեզմանի վրայ Պոլիքսէնայ օրիորդին մատաղի պէս մորթել է:

Հ Ա Ե Ե Բ Հ Բ

ԿՍԹ

ՆՈՐՈՓԵԱԼ ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԵՐԳ Ս.

Չարագուշակ բոթ սրգալի գուժեց յանկանջս Արամեանց,
Եթէ Չարմայր Նահապետը, որ պարծանք էր Հայկազանց,
Եղիոնեան մարտի մէջը ծաղկեալ կեանքը զըրաւեց,
Զքնաղ տիկնոջ պրիութեամբ, դուստր ու որդին որբ թողեց:

1001
3993

Հայաստանը դառն արտասուօք այս կորուստը սրգացաւ,
Ուրախութեան զարդարանքը իւր վըրայէն մերկացաւ.
Հառաչանքը, հեկեկանքը ամեն խորշեր լցուեցան:
Սև մութ ծածկեց ամեն սրտեր, հոգիները թախծեցան:

Չարմայրը չէր այն մարդոցմէն, որ շուտ լինէր կարելի
Նմանատիպն տեղը դընել և ըստփել սիրտ ազգի.
Քաջութիւնն, գեղեցկութիւնն, տնտեսութիւնն իմաստուն,
Յոյս չէր տալիս ազգին նմանն փոխանակել փոյթ, իսկոյն:

Մազանին, ազգապետքը ժողովուել են Արմաւիր,
Ազգն անգըլուխ է մընացել, անտէր, որբուկ է երկիր.
Նահապետ են ուղում ընտրել, Չարմայր չունի ժառանգորդ,
Ութ տարեկան անզօր մանուկ չէ ընդունվում հօր յաջորդ:

Հայաստանին հարկաւոր է Չարմայրի պէս այր հըզօր,
Որ անունէն միայն սարսին, ու լինի միշտ ահաւոր.
Մարք, Ասորիք՝ հարաւ-կուսէն, Ալանք, Սարմատք՝ հիւսիսէ՝
Հայաստանին են գլխահար, մարդ պիտի որ հալածէ:

Ծերք, նահապետք և աղգասէրք՝ արժանաւորն են պտոււմ,
Որ ազգայնոց մըխիթարէ, փարատէ սուգն անպատում:
Երիտասարդք իրանց գլուխը ձրգում են մէջ ընտրութեան,
Այնպէս անձինք չեն ընդունում ազգ և երկիր Հայկական:

Յուլակ տիրող Մաղխազունեաց՝ շատ մարդ ունէր իւր կողմը,
 Կամենում էր տիրապետել՝ Հայկ Արամայ երկրումը,
 Բայց այլ որեարք և ազգապետք այս խորհրդոյն չեն հաւան,
 Նա չէ այն մարդ, որում կարօտ է այս միջոց Հայաստան:

Մէկ ձայն-էլ կայ ամբոխի մէջ՝ թէ «նա կըլնի տէր երկրի,
 Ով որ առնու ի կընութիւն որբուկ դուստրն Զարմայրի».
 Արմիկ դշտոյն հըրաշագեղ սուրբ էր սրահում իւր սիրտը,
 Սէրը դեռ չէր լարել ուժգին նորա հոգւոյն իւր նետը:

Յուլակ ուղել էր դշտոյին տիկին մօրէն հարսնութեան,
 Բամբիշն չէր յօժարացել, գործոյն դարձել էր խափան.
 Հասկացել էր որ իւր դուստրը չէր կամենում լինել կին,
 Այն փառասէր, սէգ ու խենէշ երիտասարդ Յուլակին:

ՄԼ Յուլակը չըհանդարտեց, զօրք ժողովեց, զօրացաւ,
 իւր մերձակայ կալուածատեարց երկրաց վերայ բռնացաւ.
 Կամենում էր դէպ Արարատ իւր բանակին գրոհ տալ,
 Մայրաքաղաք Արմաւիրին, և դշտոյին տիրանալ:

Ծերակոյտը, որ կառավար էր այն մեծի աշխարհին,
 Կամենում էր մէկ մարդ ընտրել, որ կանգնի դէմ Յուլակին.
 Հզօր մարդիկ թէպէտ կային, բայց չեն արժան ընտրութեան,
 Կասկած կար թէ՛ յետ ընտրութեան՝ ազգի դէմ կը բռնանան:

Հեր, Զարեանդ աշխարհաց տէր ՇԱԽԱՐՇ շքեղ սրատանի,
 Խոհեմ, զգօն ամենայն տեղ, անսլարտելի ի մարտի:
 Երևելի էր ազգի մէջ, և եկել էր Արմաւիր,
 Երբ ազգասէրք ժողովուեցան հասարակաց կարեկիր:

Մազանիք այդ հանձարեղ, քաջ սրատանւոյն ընտրեցին,
 Որ նա լինի զօրաժողով, և դուրս գայ դէմ Յուլակին.
 Այն էր խորհուրդ ծերակուտին, որ թէ յաղթէ բռնութեան,
 Նորան կարգեն իսկ նահապետ՝ ժառանգ դահին Արամեան:

Նահապետաց դարպասումը, ուր կայր այլին Զարմայրի,
 Եղաւ ժողով ազգապետաց՝ ծերոց ազգին և երկրի.
 Լայնածաւալ դահլիճի մէջ ազգասէրքը ժողովուած,
 Կան ազգային խորհրդոց մէջ եռանդազին զբաղած:

Միաբերան հաստատեցին Շաւարշին տալ իրաւունք,
Զօրք ժողովել դէմ բռնութեան, մինչ բռնացած չեն բաղումք:
Պատգամաւոր առաքեցին, որ Շաւարշ շուտ գայ ժողով...
Եկաւ իսկոյն և ծերերէն ընդունուեցաւ նա պատուով:

Բազմեցուցին ծերոց կարգը, մեծարանօք խօսեցան,
Ողջոյն տուին զուարթերես, և մի առ մի նստեցան.
Այլ այս յարգանք ընդունում էր պատկառանօք այն քաջը,
Գեռ չըզխտէր, թէ ի՞նչ ունի լըսել իրա ականջը:

Երբ լռեցին ամենեքեան, մէկն ըսկըսաւ խօսելու,
Սըրան յանձնած էր երկիրը առ ժամանակ պահելու.
Ազգապետ էր Սիսականաց՝ Փառոխ արի Գեղամեան,
Ազգասիրաց առաջին էր, և բարեկամ հայրենեան:

— Հաւարշ չըքեղ, քաջակորու, ասաց Փառոխ ծերունին,
Ես բերան եմ հայաստանի, պատգամաւոր Հայ ազգին.
Ինչ որ ունիմ քեղ ասելու, այն ցանկութիւնն է Հայոց,
Ես միջնորդ եմ նոցա կողմէն, յայտնող նոցա հայրուածոց:

» Իններորդ ամ է, աւասիկ, որ Նահապետ Զարմայրը
Երեք չորս բիւր մարդով գընաց Փոխզիոյ գաւառը,
Ուր ազգ Յունաց արեւմտեան կղզիներսւմ բնակուած,
Գարգանոնի ծովեզերքը մարտ ու կըռխւ են եկած:

» Թէպէտ օտար ազգաց կոսլում մեղ խառնուիլ չէր պիտոյ,
Քայց խորամանկ Ասորեստան գտաւ իւր ժամ պարսպոյ.
Մեր բիւրաւորք Հայաստանէն աշխարհքի ծայր հեռայրեց.
Մեր գաւառքը սահմանակից իւր տէրութեան գրաւեց.

» Բնդունայն էր և իսկ պատճառն արիւնայեղց այն մարտի.
Միայն նախանձ և յաչաղանք ծագեալ ի մէջ Յոյն ազգի.
Արեւմտեան Հէլլէնացիք ունին նախանձ ազգային
Արեւելեան Յունաց ընդդէմ, այն պատճառաւ կուկոռին:

» Դեռ ևս այն քաղմակործան կըռխւն չէ վերջացած,
Ինն տարի Տըրովադայ քաղաքը կայ պաշարած.
Պըրիամոս թագաւորը և քաջ որդիք գիւցաղունք,
Մարտնչում են ընդդէմ Յունաց, անհամար են յաղթութիւնք:

»Հատ թագաւորք Յունաց հետ են, շաան-էլ նըզաստ Տրոյիոյ,
Այս քաղաքը հզօր է յոյժ, վասն այն բազմաց անհաճոյ,
Ասիայի առուտուրը՝ գո՛գ՛ այս տեղ է ժողովուած,
Հարուստ է յոյժ տէրութիւնը, բնակիչք են ճոխացած:

»Պըրիամոս թագաւորը բարեկամք-էլ շատ ունի,
Համարեա՛ թէ Փոքր-Ասիայ նպաստ հասաւ Եղիոնի,
Տևտամոս-էլ էր հրաւիրուած, բայց նա զրկեց Մեմնոնին,
Եթովպացոց արքայորդւոյն յանձըն եղաւ Ասորին:

Մեր նահապետ՝ քաջն Չարմայր՝ նըպաստ կոչուած էր այնտեղ,
Չէր կամենում Հայաստանը որբուկ թողուլ այն զօրեղ.
Բայց Տևտամոս՝ թագաւորը Միջագետաց աշխարհի՝
Խնդրեց նըրան, որ ուղեկից լինի արւոյն Մեմնոնի:

Մեմնոն, Չարմայր, և այլ քաջեր շատ՝ տարածամ տնդ մեռան,
Երսուն հազար երիտասարդք օտար երկրում թաղուեցան,
Հայաստանը մընաց լալով, հօրն ու որդոց կորցըրեց,
Երեք բիւր տուն, այս սլատճառով զաւակներէն որբացրեց:

Հայաստանը այժմ սըգով և թախիծով սևացած,
Տեսնում է որ զօրացել են ամեն տեղ ջոկք թշնամեաց,
Գրսէն օտարք են գիշատում, ներսէն տանջում բռնաւորք,
Ցոլակի հետ շատ կան կըցորդ աւագորեարք փառաւորք:

Այս նեղութեան ժամանակին Հայաստանին պէտք է տէր,
Մեր հայրենին մընացել է անօգնական և անտէր,
Քեզ է ընտրում այս միջոցին՝ քաջիկ Շաւարշ՝ Հայաստան,
Դու հայրենեաց պիտի բանաս դրօշակըն փրկութեան:

Մենք յոյս ունինք որ դու ազգի՝ արդարացնես ընտրութիւն,
Մարտի մէջը ցոյց տաս նախնեաց քո սեպհական արութիւն,
Հայաստանին խընամք տանիս, և արոտասուք մեր սրբես,
Մեր աշխարհի գիշատողաց սահմաններէն հալածես:

Արի՛ Շաւարշ՝ առ դու ծերոց՝ ազգապետաց օրհնութիւն,
Սկիզբն արա՛՛ ցոյց տալ բազկիդ անպարտելի զօրութիւն,
Քեզ տըրիտուր կըլնի ազգի գոհութիւնը անբանակ,
Յաւէժ պիտի մընայ անուան քո արութեան յիշատակ:

Ե Ր Ք Բ.

Փառոխայ խօսքն վշտացնում էր համեստութիւն Շաւարշայ,
 Չէր համարում իրան արժան յաջորդ լինել Չարմայրայ,
 Երկու ծրնկաց վերայ չոքեց, պատասխան ետ ծերունոյն,
 Ամենքեան տեսնում էին նորա պարկեշտ հեղութիւն:

— Ինձ դու սխտի, Հայրիկ Փառոխ, երկայնամիտ արդ լինիս,
 Եւ խրնամով ականջ դրնես խոնարհադէմ իմ ձայնիս,
 Հայաստանին չէ ներելի, որ նա արդ ինձ կարօտի,
 Ես անարժան եմ այդ կոչման՝ յոր կոչում է կամք ազգի:

»Մի՞թէ ինձ պէս տրկար մանուկ գըլուխ զօրաց կուդառնայ,
 Այն քաջայաղթ զինուորներուն, որ ընդ ձեռամբ Չարմայրայ
 Սարսեցնում էր բոլոր աշխարհ, և Կովկասեան սարերէն
 Մինչ ի Տորոս ապահոված էր երկայրի սուրերէն:

»Լքս պատրաստ եմ պատերազմիլ հանապաղ դէմ ատելեաց,
 Զօրավարել չեմ յանդգնիր Ասքանաղեան քաջ զօրաց,
 Ով որ լինի զօրագըլուխ, ես եմ նախկին մարտիկը,
 Իւր հայրենեաց թող գոհ լինի մատաղաւորց Շաւարշ:

»Տայց թէ հարկիւ բռնադատէք, որ ես լինիմ զօրավար,
 Եւ ելանեմ դէմ թշնամոյն, լինիմ նորան գլխահար,
 Ես պարզ ստեմ, չեմ բաւական այդ պաշտօնը կատարել,
 Արամեան զօրք չեմ յօժարիր ամօթապարտ լը բանել:

»Իուք դատեցէ՛ք, հարք ծերունիք, ներելի՛ է մեր ազգին,
 Որ զօրավար լինի նորա ինձպէս անզօր պատանին,
 Եւ Չարմայրի տեղը բռնէ այն դեռահաս մանուկը,
 Որ դեռ չունի ուժ սանձարկել իւր սեպհական նրժոյղը:

»Թէ չըլինէր Չարմայր ընկեր Հէլլէնացոց դիւցազանց,
 Ա.թիլլէսի և Հեկտորի ջնաշխարհիկ վեհ արանց,
 Կարելի էր որ յուսայի թէ զօրավար որ լինիմ,
 Մէկ ժամանակ կարողանամ լինել օգուտ ազգին իմ:

»Բայց Չարմայրը հանդիսացած էր քաջարեաց դասումը,
Հսկայից մէջ երևելի էր նորա քաջ անունը.

Ինչ համբաւներ էին բերում պատերազմէն յետ դարձողք,
Թէ ինչ պատիւ էին տալիս անպարտելոյն միշտ յաղթողք:

»Շաշ ու ընթրիք Պրբիամոս նորան կշտէն չէր թողնում,
Նորա մէջը իւր աթոռոյ կազդուրիչն էր գտանում.
Հեկտորին-էլ պատուիրում էր, որ միշտ նըրան հետևի,
Թէ՛ խորհրդոց, թէ՛ մարտի մէջ՝ նորամէն չի որոշուի.

»Հէլլէնացիք, երբ մարտադուլ էր մէջերը հանդիպում,
Շատ ժամանակ մեծ բազմութեամբ էին Տրոյիա ժողովում,
Մէկ օր տեսանք, որ Ա. քիլլէս Չարմայրի հետ խօսում էր,
Եւ նորա քաջ արութիւնքը համեստութեամբ գովում էր:

»Թե տաղացին ասաց նորան՝ Չարմայր Հայոց Նահապետ,
Ես Յունաց հետ դէմ Տրոյիոյ մարտիւ եկել եմ թէպէտ,
Բայց երջանիկ կը համրէի ինձ, թէ քեզ հետ լինէի
Նիզակակից այս քաղաքի, և ոչ քաջիդ թշնամի:

»Բայց երբ մէկ օր Ելիոնում հացկերոյթ էր քաջերին,
Պրբիամոս նստեցրել էր իւր աջ կողմը Չարմայրին.
Չարմայրի մօտ միայն ուղեց նստել քաջն Ա. քիլլէս,
Եւ յայտնապէս ասաց թէ սա՛ է մեր օրուան Հերակլէս:

»Եյս որ լըսեց Պրբիամոս, ասաց քաջիկ Չարմայրին,
Ես կամում եմ քեզ հարսնութիւն տալ իմ դստրիկ Պոլիքսին.
Բայց ինչ անեմ, որ դու չուզես երկու կընիկ ունենալ,
Կամ քու կընոջ սէրը սրտէդ հանել իսպառ, մոռանալ:

»Չարմայր ասաց՝ ես, Թագաւոր, համ կին ունիմ, համ զաւակ,
Մէկ դուստր ունիմ ութ տարեկան, և կաթնկեր մէկ որդեակ.
Թէ կամենաս Ա. քիլլէսին տուր Պոլիքսէն դշտոյին,
Որ հաշտութիւն լինի ձեր մէջ և Յունաստան աշխարհին:

»Երբ որ լըսեն Տրոյիացիք, Հէլլէնացիք այս բանքը,
Պիտի շարժեն գլուխները, և բամբասեն մեր աղգը.
Թէ արծուոյ տեղը բռնել է մէկ հատ ճանճ փանաքի,
Եւ առիւծին փոխանակել է նապաստակ չը քոտի:

»Կամ ազգը ի՞նչ աչքով պիտի վերաս նայի ու խնդայ,
երբ ինձ տեսնէ թէ զօրավար եմ փոխանակ Չարմայրայ.
Քաջ Յոլակին քան զիս աւել բիւրապատիկ չի՞ հաշուիր,
եւ նորա ձեռքն միանալով՝ ընդդէմ իմ չի՞ զօրացնիր:

»Թէ Յոլակին չէք կամենում, պատգամաւ որ շրկեցէ՛ք,
Առանց մարտի, հեղման արեան՝ խաղաղութիւն հաստեցէ՛ք.
Բայց Յոլակի պակասութիւնն ի՞նչ է, որ չէք կամենում,
Ազգի կէսը համարեա՛ թէ նորա յետնէն է գընում»:

Եյտեղ Փառոխ բռնեց թելը, սրտասխանեց Շաւարշայ,
Ասաց՝—Ազգին անտանելի է բռնութիւն Յոլակայ.
Բայց ի՞նչ ասիր քաջ Չարմայրի համար, ամենն բարուք էր,
երանի՛ թէ Չարմայր բընաւ այն մարտի մէջ մըտած չէր:

»Եյժում ազգը քեզ է սւղում Չարմայրի տեղ ունենալ,
եւ յոյս ունի, որ դու կարես ազգի լացին վախճան տալ.
Թէ դու այնչափ մեծ ես համրում քու սրտի մէջ Չարմայրին,
Ուրեմն կարես լինիլ նրման այն քաջազօր դիւցազնին:

»Մենք աւելի ուրախացանք, որ քու սիրտը ճանչըցանք,
Մեր ուղեցած զօրապետը դու ես, այդ կուկամենանք.
Գիտենք որ դու կը հետևիս բարի գործոյ Չարմայրին,
երբ այդքան մեծ է քու սրտում բարի համբաւ այն քաջին»:

—Եթէ միայն կամենալով, սրտասխանեց Շաւարշը,
Հընար լինէր ուղղել ազգի ծռուած կարգաց վիճակը,
Արդարեւ ես կը լինէի ձեր ուղեցած քաջարին,
Իմ սրտի մէջ կայ ցանկութիւն, որ նրմանիմ այն քաջին:

»Տայց գիտեմ որ՝ կամենալով միայն ոչինչ չէ հընար,
կամենալու հետ կարենալ-էլ պիտոյ է քաջաբար.
Ի՞նչպէս առնում ես ինձ վերայ այն ահագին ծանրութիւն,
Որ բաւական ոչ ոյժ ունիմ, ո՛չ բաւական զօրութիւն»:

Փառոխ ասաց—Շըքեղ Շաւարշ, քո զօրութիւն յայտնի է,
Դու հըղօր ես տմենայն տեղ, ուրանալ ոք ոչ կարէ.
Համեստ և հեզ ես բընութեամբ, վասն այն լըսել չես կամում,
Այդ պատճառաւ չեմ յուսահատ, և դարձեալ քեզ եմ կրկնում:

»Քեզ վերայ է աչքը դրել ազգ և երկիր բուխանդակ,
Պարկեշտութիւն քո միայն է ազգի կամքին խոչընդակ,
Երբ դու լինիս զօրադըլուխ, Յոլակ ինքը կու փախչի,
Ո՛չ թէ պայքար մարտի կու գայ, այլ ծածուկ տեղ կու թաքչի:

»Մենք Յոլակի հետ դործ չունինք, որ շատ կամ քիչ աղաչենք,
Յոլակի դէմ քաջ առիւծիդ սրտերազմի կը հանենք.
Հայոց ազգի ընտրութիւնը քու անձին մէջ չի խարուիր,
Քեզ է ընտրել իւր զօրավար, իւր խօսքը յետ չի դընիր:

»Քո հասակն-էլ չէ մանկական, քսան և չորս ամաց ես,
Զօրավարել դէմ բռնութեան՝ ամեն կերպով կարող ես.
Բարետոհմիկ ես դու ազգաւ, Հայկ, Արամայ շառաւիղ,
Չէ սրխալուած ազգըն Հայոց, ընտրութիւնըդ է ուղիղ:

»Արբ որ այսքան ծերք, մեծամեծք և գլխաւորք Հայ ազգի՝
Քեզ զօրավար են ընդունում, է՛լ ի՞նչ կայ քեզ խօսելի.
Ազգըն քո է, դու ազգինն ես, այս է նորա ցանկութիւն.
Պարտական ես հընազանդիլ և ցոյց տալ քո քաջութիւն:

— Ծառայելէն չեմ ես փախչում, վըկայ լինին քաջք Մանեաց,
Վախենում եմ թէ իմ ազգը ծաղր չընի այլ ազգաց.
Վըրէս առնում այդ մեծ սաշտօն, և ամօթով լի մընամ,
Ի՞նչ պարծանք է իմ անունիս, ի՞նչ պատասխան ազգիս տամ:

— Ազգն է այժմ քեզ ընտրողը, դու չես մընար պարտական,
Փառոխ կըտրեց նորա խօսքը, տուեց բանին պատասխան:
Շաւարշ ասաց. ինձ ժամանակ տուէք՝ փոքր ինչ մըտածել.
Ես չեմ կարող աչքըս փակած՝ այս փորձանքը մըտանել:

Փառոխ ասաց՝ քեզ ժամանակ ահա տուինք երեք ժամ,
Գընա, արի՛, և մեր խօսքը պիտի լըսես դու յայնժամ.
Արդ զօրավար ես ընտրվում, գուցէ կընտրէ նահապետ,
Ազգի կամաց է ապաստան, ինքնընտիրք-էլ կան թէպէտ:

Երբ դարպասէն ելաւ Շաւարշ, գընաց կամաց դէպ դաշտը .
 Ճաշու ժամը դեռ չէր հասած, մէնակ շրջէր Շաւարշը,
 Պատահեցաւ մէկ ծերունոյ, ողջոյն սուին իրերաց,
 Մէկ ծառի տակ ըստուերի մէջ նստան վերայ դալարաց:

Մասց ծերը, ո՛վ պատանի, քաղաքումը նոր ի՛նչ կայ,
 Արդեօք աղգը ընտրեց ինքեան նահապետ ի գահ Հայկայ,
 Մեր աղգասէրք մեծ ջանք ունին այս նուազի ընտրութեան,
 Որ Զարմայրի տեղը գրտնեն խնամող երկրին Հայկադեան:

Ո՛վ ծերունի, ասաց Շաւարշ, Զարմայրի պէս մարդ ո՛ւր է,
 Որ կարենայ Զարմայր դառնալ, և խեղճ աղգին խընամէ,
 Ծերոց մէջէն կարելի է, թէ գրտնըվի մէկ հատը,
 Երիտասարդք յոյս չեն տալիս, ինչպէս սհա՛ Յոլակը:

Ծերը ասաց, Յոլակը չէ արդ ընտրութեան արժանի,
 Աղգի չուղեն և մերժելըն արդար է և իրաւի.
 Այս բանի մէջ ատելութիւն և կամ նախանձ չէ ծածկած,
 Յոլակը իւր դաժան բարութք աղգի մէջ է անարդուած:

Իայց ասում են թէ կայ մէկ հատ բարետոհմիկ սպատանի,
 Շաւարշ անուն՝ ժառանգաւոր Հեր-Զարեանդ աշխարհի.
 Նորա համար ամենեքեան են համաձայն գովարան,
 Նորա վերայ է աղգի աչք, նորա՛ վիճակ ընտրութեան:

Շաւարշ ասաց, նա մանուկ է՝ աղգին ի՛նչպէս խընամէ,
 Միթէ նա՞ է, որ Զարմայրի պակասութիւնն լըքըրնէ.
 Ես Շաւարշին ճանաչում եմ, մէկ տղայ է իմ տարօք,
 Զունի ոչինչ առանձին ձիրք՝ ո՛չ քաջութեամբ, ո՛չ փառօք:

Ծերը ասաց, ո՛րդեակ՝ այդպէս մարդու համար մի՛ դատիր,
 Մարդու ներքին լաւ քանքարը աչքի միշտ չի երևիր,
 Դու հաւատա՛ մեր ծերերուն, նորա լաւ կուճանաչեն,
 Հողւոյ մէջը ինչ կայ, չըկայ, հողւոյ աչքով կըտեսնեն:

Չարմայրին-էլ՝ ո՞վ էր ընտրել, էլի մեր այս ծերունիք,
 Նա-էլ այնպէս սրտանի էր՝ ինչպէս որ այլ սրտանիք.
 Քործը իրեն ձեռքը առաւ, յայտնեց ծերոց հանձարը,
 Քահի վերայ երևեցան Չարմայրի լաւ ձիրքերը:

Այսպէս Շաւարշ-էլ՝ դեռաւուրց, բայց մըտօք է հանձարեղ,
 Կերպարանօք է գեղեցիկ, անսրտուելի և զօրեղ.
 Քանձ ճոխութիւն-էլ շատ ունի, չիլնիր աղգին կեղեքիչ,
 Ես-էլ ութսուն տարեկան եմ, բան տեսել եմ շատ ու քիչ:

Ճանաչողքը շատ են գովում և ասում են ամեն-տեղ,
 Թէ Չարմայրէն-էլ աւելի է նա վըսեմ և շքեղ.
 Ինքըն վարուք առաքինի, չարագործաց ատեցող,
 Բարեգործաց միշտ ձեռնտու, լաւաց նսրատ և սիրող:

Այսքան չքնաղ իւր ձիրքերով է նա դահին արժանի,
 Մեր աղգին-էլ այդ է այժմիկ հարկաւոր ու պիտանի.
 Ի հարկէ-որ դեռ չի ասուիր, թէ ողջացաւ Չարմայրը,
 Բայց կարծեմ լաւ ասողի տակ է ծընել սրբան իւր մայրը:

Շաւարշ ասաց, խեղճ աստղերը ի՞նչ գործ ունին մեր հետը,
 Լաւը լաւ է իւր գործքերով, իւր համար վատ է վատը.
 Ո՛չ արեգակ, ո՛չ լուսնիակ, և ոչ փայլուն աստղերը,
 Կարեն երբէք փոխել բընիկ մեր վարքերը, բարքերը:

Չէ՛, մի՛ ասիր, ա՛յ դեռաւուրց չքնաղագեղ սրտանի,
 Ասաց ծերը, երբ-որ լըսեց սրտասխանը Շաւարշի.
 Ես տեսնում եմ, որ դու խելօք և ողջամիտ ես դատում,
 Վասն այն ես քեղ սրբախ ծածուկ բանըն յայտնել եմ ուղում:

Աս հովիւ եմ խաշնագարման, իմ կեանք անցաւ դաշտումը,
 Պարզ երկինքը էր իմ սիրած բզբօսարան գիշերը.
 Ես աստղերը ճանաչում-եմ, անուններըն-էլ գիտեմ,
 Նոցա դիրքէն ապագայքը դու շակելու կարող եմ:

Որդեակ՝ երկար քըննութիւնը ինձ աստղաբաշխ է արել,
 Հաղարաւոր փորձ զըննութիւն իմ մըտաց մէջ հաստատել.
 Թէ աստղերէն կարելի է ճանաչել բան ապառնի,
 Այլոց համար ես հովիւ եմ, բայց գիտելն է պիտանի:

Այս առաւօտ արեւելեան կողմն մէկ հաստ աստղ կայր,
 Որոյ տուտը դէպի երկինք սուելի պէս կը ցոլայր.
 Փայլածուն կայր իւր տեղումը, և արուսեակ աստղ սիրոյն,
 Երեակի հետ կազմում էր խորհրդաւոր եռանկիւն:

Շաւարշ ասաց, հայրիկ՝ ասա՛, ի՞նչ էր խորհուրդ աստեղաց,
 Որ այդպիսի եռանկիւնի էին դիրքով ձևացրած.
 Այն տըտաւոր աստղն ի՞նչ է, կըրո՞վ է թէ այլ բան է,
 Աղաչում եմ քեզ՝ ծերունի, այդ բաները ինձ պատմէ:

Այն ծերունին՝ որ մինչև ցայժմ էր կըռացած կուղիան,
 Յանկարծ գըլուխն վեր բարձրացրեց, թիկունք մէջքը ուղղեցան,
 Աչքերէն բոց էր դուրս գալիս, երեսները փայլում են,
 Անակընկալ փոփոխութիւնն զարմանք առաւ Շաւարշէն:

Ասաց՝ ո՛րդեակ, ես իմացայ՝ դու ես այն քաջ Շաւարշը,
 Եւ քեզ ժառանգ Հայկայ դահի պիտի անէ մեր ազգը.
 Դու չե՛ս կարող հըրածարվիլ, ազգի կամքը զօրեղ է,
 Նա կամեցաւ՝ նահապետ ես, նորա խօսքը յաղթող է:

Այն տըտաւոր աստղը քո է, քեզ համար է նա ծաղել,
 Բոց է թէ հուր՝ ես չըգիտեմ, ինչպէս միւս աստղերն-էլ.
 Բայց ինչ գիտեմ՝ ես քեզ կասեմ, ու ասածըս կըլինի,
 Ինձ աստղերը պարզ յայտնեցին, թէ ի՞նչ է այժմ կամք երկինի:

Արեակը մեր նախնին է Հայկն որդի Թորգոմայ,
 Փայլածուն-էլ մեր ծերերն են շառաւիղեալ յԱրամայ.
 Արուսեակը քո հարսնացուն է, որ այսօր կըդրկես,
 Դու երջանիկ ես, Քաջ Շաւարշ, և այդ բաղդին կըհասնես:

Արեակը Արուսեկին ասաց՝ որ քեզ հարսնանայ,
 Եւ իւր նետով խորհրդաւոր քեզ օգնութեան նըստատ տայ.
 Քարձիր շուտով այն դարպասը, որ տեղաց որ եկել-ես,
 Այն-տեղ հարսնդ և հրաշալի Հայկայ նետը կըդտնես:

Այսօր ազգը քեզ նահապետ կանէ ազգին Արամեան,
 Փեսայ կասէ քեզ օրիորդ պարծանք կուսից Հայկազեան,
 Յոլակը որ մօտեցել է մայրաքաղաք Արմաւիր,
 Քո անունը երբ որ լըսէ, կուզէ փախչիլ իւր երկիր:

Բայց խմայիր՝ այդ ամենայն Հայկայ նետին են արդիւնք,
 Հայաստանի բազդը այն է, նորամէն են յաղթութիւնք.
 Ախ՝ թէ Չարմայր տանէր այն նետ իւր հետ յաշխարհ հեաւոր,
 Նա յաղթական կուգար իւր սուռն, զուարթ, ուրախ, փառաւոր:

Տունը քանդուի Չրադաշաի, որ այս բանը հռչակեց,
 Շամիրամը այն գողացաւ, որ Արային-էլ յաղթեց.
 Անուշաւան իւր հարսնացուի ձեռքով առաւ այն նետը,
 Կարողացաւ միւս անգամ տեսնել Հայոց աշխարքը:

Արամ-էլ այն նետով արաւ այնքան մեծ մեծ յաղթութիւն,
 Եւ իւր կրնոջ վընասակար ոչնչացոյց թովչութիւն.
 Ու-որ գիտէր ինչ զօրութիւն ունի այս նետ հրաշալի,
 Միշտ յաղթող էր մարտից մէջը՝ նշանաւոր յաշխարհի:

Մէկ-օր Չարմայր սատասեցաւ ինձ դարձեալ այս դաշտումը,
 Երբ ուզում էր ճանփայ դուրս գալ Պըրիամու կոչումը,
 Ինձ հետ շատ բան խօսակցեցաւ, վերջը ես-էլ ասացի,
 Որ նա չերթայ Տըրովադայ առանց անյաղթ այն նետի:

Այլ չըգիտեմ, թէ ինչ արաւ, արդեօք խօսքըս հաւատանց,
 Թէ հովիւ եմ՝ արհամարհեց, և իմ ասածն անգոսնեաց.
 Բայց չեմ կարծում, նա խելօք էր, կարելի է մոռացաւ,
 Գիտեմ որ նեան այժմ աստ է, այդ բանը ես գիտեմ լաւ:

Մըտածման մէջ ընկղմեցաւ Շաւարշ այս բան որ լըսեց,
 Քիչ ժամանակ մընաց լըռած, և ոչինչ բան չըխօսեց,
 Յետոյ ասաց՝ հայրիկ՝ խընդրեմ, ասա ինչ է այդ նետը.
 Եւ ե՞րբ գըտաւ հըրաշալի այդ մեծ զէնը մեր Հայկը:

Ծերը ասաց՝ քեզ կըստասեն ազգասէրքըն դարալատում,
 Յոլակի զօրք ճաստադուել են Արարատեան լեռնոտում,
 Վասն այն ես քեզ կարճ կուստատեմ, որչուշանաս դու այս տեղ,
 Լաւ չէ որ ծերք վիշտ ունենան, դու ինքն-էլ ես հանձարեղ:

Ե Ր Գ Դ.

Երեք տարի էր՝ որ Հայկը Միջագետէն էր շուել,
Երեք տարի էր որ Եփրատ գետի ջուրէն չէր խըմել.
Ճանապարհին տեղեակ էր նա, այն ճանփով էր գընացած,
Երբ որ մարդիկ առջի անգամ գաղթուեցան ի Մասեաց:

Եկաւ Տիւսիս Միջագետէն, Հարք գաւառում բընակուեց,
Որդւոց թոռանց այն երկիրը ժառանգութիւն բաժանեց.
Նորա բընիկ բընակիչքը՝ որ Սենաար չըգնացին,
Իւրեանց կամաւ նուաճիւեցան ներքոյ աջոյ այն քաջին:

Բէլը լըսեց ու բարկացաւ, առաջ պատգամ ուղարկեց,
Յետոյ ինքն մեծ բաղմութեամբ Հայկայ երկիրն արշաւեց.
Հայկը այս մեծ զօրաց դիմաց՝ քաջ աբութեամբ կանգնեցաւ,
Միայն երեք հարիւր մարդով պատերազմ տալ կամեցաւ:

Բեւի զօրքը կանգնած էին որպէս անտառ մի մայրեաց,
Օդի մէջը փայլում էին սայրք նոցա սուր սուսերաց,
Արծիւի պէս թռչում էին դըրօշակաց նշանքը,
Մեղմիկ քամին ծածանում էր նոցա երկայն ծուէնքը:

Մղեղնաւորք կանգնած էին բարձրաւանդակ տեղումը,
Պարսաւորքն էլ շարվել էին նոցա հանդէպ բըլրումը,
Սուսերաւորք, նիզակաւորք կան յանդիման Հայկաղանց,
Ըսպանում են որ նըշան տան և հանդիպին միմեանց:

Եյս միջոցին երեւեցաւ Քէլ խոր զօրաց առաջին,
Երկաթակուռ գըրոհ ունէր անգըծելի իւր հագին.
Գլխին դըրած սաղաւարտը երկաթի թագ ձևացրած,
Սա առաջին աշխարքի մէջ գլխին դըրեց թագ փառաց:

Արծոց վերայ երկաթագամ լանջապանակ պղնձի,
Բոլոր առջևն պահպանում էր սիրտն ու փորն ընդ լանջի,
Ահեղասաստ բազուկները ծածկում էր հաստ վառապան,
Բարձք ու ազդերք պահպանում էր երկաթաշէն ոտնաման:

Սուր երկսայրի ունէր կախած իւր ձախ կողքի աղգերէն,
 Որ ծածկած էր ձախու ձեռին վերայ բռնած ասպարէն
 Աջ ձեռուամբ բռնած ունէր երկայն ու ծանր հաստ նիզակ,
 Որոյ ծայրին փողփողում էր սարսափելի սուր սրլաբ:

Քանի՜ որ բարձր բլլի վերայ ման էր գալիս սիգալով,
 Ոտքի տակը սասանում էր երկրի հողը դողալով,
 Ինքն նրման բարձր կաղնույ երևում էր մէջ զօրաց,
 Չինուորք նորա առջև նրման էին մանրիկ ճնճղկանց:

Գրնում էր Քէլ զօրաց առջև, ու ասում էր ծաղրելով,
 Հայկ մեր դիմաց ահա կանգնած է իւր անթիւ զօրքերով .
 Չըվախենաք այն սինլիքոր հովիւներէն, իմ քաջեր .
 Հայկը այսպէս չէր յանդգնիր, եթէ ձեզ լաւ ճանաչէր:

Դուք այն զօրքն էք, որ միասին աշխատեցաք իմ հետը,
 Հաստատեցիք գլխիս վերայ երկաթակուռ այս թաղը,
 Ազատեցիք, մինչև երկինք բարձրացուցիք Սենաար,
 Քաղանաց հետ սրտաերազմով մարտ ունեցաք անդադար:

Բարեւլական բարձր գահը հիմնարկեցիք ձեր ձեռքով,
 Հիմունքը պինտ հաստատեցիք հսկայական ձեր ղէնքով .
 Միջագետաց ինձ կացուցիք միահեծան թագաւոր,
 Ո՞վ է կարող մանրամասն հաշուել ձեր գործ փառաւոր

Չեր զօրավարք և զօրապետք իմ են ընտիր սիրելիք,
 Ամենեքեան կալուածատեարք, ինչպէս են իմ ընտանիք .
 Իմ հետ կապուած են աղգութեամբ արենակից, աղգական,
 Եղբօր որդիք, կամ քեռորդիք և կամ փեսայք պատուական:

Բարեւլական երկրի վերայ նոքա են պետք տիրական,
 Դուք նոցա միշտ նրպաստ, պաշտպան, ընկերակից, պահապան .
 Ամենեքին դուք հաղորդ էք իմ գոհութեան և սիրոյ,
 Ես ամենուղ ճանաչում եմ, դուք էք հաստիչ իմ սրբոյ:

Հայկն-էլ ձեզ պէս սիրելի էր, հաւատարիմ պաշտօնեայ,
 Ամենայն տեղ պատրաստական և մըտերիմ քաջ ծառայ .
 Կընոջ համար խրտրնեցաւ և ասխտամբ երեցաւ
 Միահեծան իմ տէրութեան, և խոչընդակ կանգնեցաւ:

Բայց ես նրա կրնուածեմ անձնաստատան խեղճութիւն,
Մեզ հետ եկած է համարեա՛ Քաբիլոնեան զօրութիւն,
Ամեն մէկը քաջ ու արի, հսկայ հրդօր և անյաղթ,
Ի՛նչ են կորող ձեզ դէմ դընել երեք հարիւր կրնամարդ:

Չեր նետերէն արեգական լոյսը ցերեկ կը թաղչի,
Պարսաքարը ինչպէս մէկ վէճ՝ դաշտի մէջը կուկառչի,
Մերկ ու տկլոր այն հովիւքը պիտի կանգնին ձեր դիմաց,
Անկարելի է սյդ բանը, և հակառակ իմ կարծեաց:

Յետ կէս ժամու ամենեքեան կը գըլորուին վերաւորք,
Խոց ու վէրքը նոցա վերայ շուտ կուլինին բիւրաւորք,
Մեռածները գաղանք կ'ուտեն, գերի կը ընին կենդանիք,
Մեր ոչխարաց հովիւք կ'անենք. այլ գործի չեն պիտանիք:

Հիւսիսայնոց կանայք, աղջկունք ըսպիտակ են քան զմեր,
Եւ մեզ կը ընին հարձ ու նաժիշտ և աղախին ինքնանուէր,
Նոցանէ շատ պիտի տանինք Միջագետաց աշխարհքը.
Յարկ կանանւոյ թող բընակուին այս լեռներու չը քնաղքը:

Խաշինք, անդեայք-էլ շատ ունին. Հայկը հետը շատ բերնց,
Մեզ բաւական կերակուր է, նա-էլ մեղմէն վաստըկեց,
Ա՛յլ ճոխութիւն չի դտնուիր, միայն հօտեր ու գերիք,
Պիտի միայն այն կողոստենք, և ասենք թէ՛ է հերիք:

Բայց երկիրը չեմ լըքաներ, կը բաժանեմ իմ զօրաց,
Ո՛վ կամենայ՝ այս տեղ կենայ, պիտի թողնեմ իւր կամաց.
Ա՛յդիք, սրարտէղք թող ըստանան, Հայ աղջըկերք կին առնեն,
Պարարտարօտ դաշտաց մէջը նախիրք և հօտ դարմանեն:

Այս երկիրը լայն ու մեծ է, մէջն-էլ մարդիկ բաւական,
Լաւ լաւ քաղաք կարեն շինել, թէ բընակուիլ կամենան.
Հայկայ նախկին դաստակերտը մայրաքաղաք թող անեն,
Որ մերձ լինին Քաբիլոնին, շատ չըջուկուին մեր երկրէն:

Օգն-էլ այստեղ բարեխառն է, բընակութեան յարմար է,
Երկրագործն-էլ, խաշնարածն-էլ այստեղ կենալ միշտ կարէ.
Մենք-էլ ամառն կարող ենք դալ ըզբօսանաց պատճառով,
Լերինք այս տեղ են սառնասլատ՝ դըլուխ ծածկած են ձիւնով:

Ինձ երևում է իմ Հայրը երկնքիցը վայր իջած,
 Չեռին ունի պարգևները, որ ձեզ համար պատրաստած.
 Աւար, կապուտ, և կողոսուտ՝ ձեր բերկրութիւն ապրանի,
 Քերիք, ստրուկք և արբանեակք, կալուածք և բաշխք գեղանի:

Ե՛կ, հայր իմ Քուշ, ե՛կ զօրացուր այս իմ անթիւ բազմութե՛ն,
 Եւ հովանի լիցիս սոցա, և սրահապան և պաշտպան.
 Երկարատե այս ճանապարհ ինձ ուղեկից լինելով,
 Իմ աթոռըս հաստատում եմ իւրեանց անյաղթ ձեռներով:

Եւ դու, Քանան, Քամայ ծընունդ, ե՛կ օգնութի՛ մեր զօրաց,
 Որ այս կրովում արիանան, յաղթեն, վանեն թշնամեաց,
 Լայնածաւալ այս դաւառաց լինին ժառանգ և տիրող,
 Քո պաշտօնին հաւատարիմ և ջերմեռանդ և սիրող:

Եւ դու, անմահ Քամ՝ նախահայր նորոգութեան աշխարհի,
 Քո օգնութեամբ մեր այս զօրաց ամրապահեստ հովանի.
 Սոքա եմ իմ հաստարանը այն օրուանէն ըսկրսած,
 Երբ զէն առի աշխարհք սրբել վընասակար գաղանաց:

Ոստրդ էի դիւցաղնական և հալածիչ արհաւրաց,
 Ուրուականքն չըկարէին կալ առաջի իմ բաղկաց.
 Ճիւղաղք, սուլէղք, ձիամարդիք, վիշապք և օձք թևաւորք՝
 Իմ ձեռքովըս ոչընչացան որպէս ճրճիք թունաւորք:

Ես սրբեցի երկրի երեսն, մարդկան տուի փրկութիւն,
 Վայրենի կեանքն մուացուցի, և սովրեցրի մարդութիւն.
 Քաղաքներու հիմքը դրրի, բընակիչքով լըքցրրի
 Վարուցանքի հարկադրեցի և կալուածոց տէր արի:

Քեզ պաշտօնեաց արի ամենք, որ քեզ միայն ճանաչեն,
 Քո պատկերին երկրապագեն, դրօշեալը քո պաշտեն:
 Այս պաշտօնէն Հայկը փախաւ, դու տուր նորան պատուհաս,
 Որ մենք փառք տանք քո զօրութեան, որ մեզ այստեղ նախատ հաս:

ԵՐՓ Ե.

Մինչդեռ Բէլը այս խօսում էր, Հայկն-էլ իւրեան քաջ զօրաց
Խըրախոյս էր տալիս բանիւ, և քաջալեր քաջարեաց:
Վըրէն ունէր մորթ առիւծու, ոտք ու դըլուխ բաց էին,
Աղեղն կար թիկնէն կախած, կապարճ նետից ձախ ուսին:

Նոյնպէս իւր զօրք ամենքն-էլ մերկ, ծածկած մորթով գաղանաց,
Նետ ու աղեղն և սրարսատիկ են զէնք ընդդէմ թշնամեաց.
Քիչ են թուով, երեք հարիւր, այլ ամենքն քաջ, արի,
Որդիք, թոռուք են մեր նախնոյն, թոռնեայք, յետնորդք դիւցազնի:

1001
3293

Բարասում են, որ ըսկըսուի մարտ ու կըռիւ մէջերը,
Որ կարենան մէկզմէկու ցոյց տալ իրանց ձեռները:
Միմեանցմէն շատ հեռու չեն, և իրերաց տեսնում են,
Ճանաչում են ամեն մէկին և անուանքն յիշում են:

Հայկը իւրեան յորդորանքը այս խօսքերով ըսկըսաւ.
Որդիք թոռուք և իմ թոռնեայք՝ դուք գնացէք նախագրաւ,
Բէլը այսքան բազմութիւնով՝ վախենում է յարձակիլ,
Դուք պիտի որ ճամփայ ցոյց տաք և սովրեցնէք մարտնչիլ:

«Այս զօրաց դուք ճանաչում էք, մէջերը նոր մարդ չըկոյ,
Սոքա էն հին որսորդներն են, և որսակիցք Ներրողայ,
Թէ մէջերը քանիսն են քաջ, ձեզ ամենուն յայտնի է,
Մէկ-էլ սատամել այն կողմանէ, կարծումեմ որ պիտոյ չէ:

«Որսերու մէջ մենք-էլ կայինք, յայտնի է գործ ամենուն,
Մենք հարուստ ենք, նոքա աղքատ, ո՛ր է նոցա քաջութիւն,
Ամեն մէկիդ ձեռքի տակը հազարք կային սոցամէն,
Դուք գլխաւորք էիք նոցա, նոքա ըստոր ձեզիմէն:

«Ուրեմն դուք կարօտութիւն չունիք որ ձեզ յորդորեմ՝
Չեր իմացածն բաւական է, և ես նոցա յօժար եմ.
Իմ խօսքը՝ ձեզ միայն այս է, որ երբ բացուի կըռիւը,
Մէկզմէկէ չըանջատուիք, այլ միշտ եկէք իմ հետը:

»Մենք պիտի այն կողմ յարձակինք, ուր որ Ներքող է կանգնած, Յոյց տանք նոցա՝ յաջողութիւն մեր մատանց և մեր բազկաց, Մէկ անգամով կը վերջանայ, մեր կը լինի յաղթութիւն, Թէ որ կարնանք ընդդէմ կենալ, ջարդել նորա բազմութիւն:

»Մարտի թէ ո՛չ՝ լաւ է որ մենք մեռնինք այս տեղ քաջութեամբ, Մեր ճոխութիւն և մեր կանայք՝ նրբան մընան գերութեամբ, Մենք բաց աչքով չըտեսանենք մեր զուակաց սուգերը, Մահ թող ծածկէ իւր թևերով մեր աստուծոյ աչքերը:

»Քայց չեմ կարծում, որ նա թոյլ տայ, որ մեզ յաղթէ թշնամին, Որին համար մենք թողուցինք մեր բազմամեայ հայրենին, Նա մեզ կ'օգնէ իւր անթուէն, որ քան զարե շատ բարձրէ, Կը զօրացնէ մեր ձեռքերը, որ ատելոյն սանձարկէ:

»Մի թէ չէինք մենք հնազանդ Բէլին մինչ նա չէր շատ չար, Այս ամենայն անտեղութեանց ինքրն միայն է պատճառ, Առաջ ուղաց իմ կընծա յափշտակել իմ ձեռքէն, Բայց ամօթով յաղթը վեցաւ իմ քաջ թողունէն Կազմոսէն:

»Լուսընթաղի գեղեցկութեան եղել էր սա սիրահար, Ինձ ամեն տեղ կամենում էր լինիլ բազմօք գլխահար, Ես դեռ չէի վըտարանջած, զգո՛յշ էի ինձ պահում, Բայց վարագոյր սխառուակի սգատառեցաւ մէկ պահում:

»Մէկ երեկոյ երբ Լուսընթաղ յետ էր դառնում այգիէն, Նա թիշտներով արբանեկօք որ կային իւր յետնէմէն, Յանկարծ Բէլը ծառաներով դարան նստած տեղիցը, Յարձակեցաւ նորա վերայ և պինդ բռնեց ձեռիցը:

»Կազմոս որ միշտ կասկած ունէր թէ մէկ օր այս կու լինի, Մտ էր այն տեղ, որ իւր հանդոյն՝ վութով նստատ հասանի, Փայլակի պէս եկաւ հասաւ, ձեռին ունէր մէկ հաստ բիր, Բէլի ուսին դրեց մէկ հարուած այն իւր բըրով բռնալիր:

»Բէլը գետին ընկաւ կործան, Լուսընթաղը աղատվեց, Կազմոս նրբան ողջ անվընաս մինչև իւր տուն հասցրեց, Չը կարաց Բէլ վըրէժ խընդրել, կամ վընաս տալ Կազմոսին, Նրբան մահճում շատ արգելեց անտանելի ցաւ ուսին:

1001

»Յետոյ մէկ նոր բան հընարեց որ ինձ անէ յանցաւոր, Եւ
Կամենում էր որ իմ ընկերք ինձմէն լինին վերաւոր.
Քամայ արձան առնասրատիկեր դըրօշեց ու կանգնեցուց,
Անուն դըրեց Քամոս աստուած, պաշտամունքը շատացուց:

»Ամենքեան պաշտում էին անշունչ այս պիղծ արձանը,
Ես միայնակ իմ ընտանեօք չընկալայ այն պաշտօնը:
Թողի երկիր Բաբելոնի, եկայ այս տեղ բընակվիլ,
Որ իմ կըրօն աստուածապաշտ չը կարենայ խախտըվիլ:

»Այս տեղ ահա՛ քեզ դիպեցայ՝ իմ հօրեղբայր Ասքանազ,
Տեսայ որ քո աշխատութիւնք այս կողմերում չեն նուաղ.
Դու ինձ կամաւ հնազանդվեցար, և կոչեցիր քեզ Հայկեան,
Եւ կազմում ես այս գունդ ահեղ իմ որդւոց հետ միարան:

»Ենթադրելոց տնտեսութիւնն ես իմ կամաց յանձնեցի,
Զօրաց քաջիկ գլխաւորի պաշտօնին քեզ կարդեցի,
Որդիք թոռունք ամենքեան կալուածներու տէր դառան,
Հիւսիսային այս երկիրը անուանեցաւ Հայաստան:

»Վազմոսին-էլ երախտագէտ վարձահատոյց ես եղէ,
Իւր Փայլածու մականունով ամենայն տեղ յայտնի է,
Փայլահնաձև նա ցոլացաւ Բէլայ ընդդէմ դարանից,
Ածեց իւր տուն Լուսընթադին, և ազատեց ամօթից:

»Դուք մի ասէք թէ տկլոր ենք, իմ որդիք և իմ թոռունք.
Զըրահ ու ղէնք շատ կու գտնենք, թէ մեզ մընան յաղթութիւնք,
Դուք մէկ այսօ՛ր արիացէ՛ք, վաղըն անդորր կը լինինք մենք,
Կամ կըմեռնինք արիութեամբ, կամ աւարաց տէր կ'լնենք:

»Տեսէք որքան սպառազէնք Բելայ ձեռքի տակը կան,
Թէ որ խոցվին մեր նետերէն, այն զըրահքըն մեզ կու մնան.
Ասքանազեան զօրաց գունդը կըզարգարվի պանծանդին,
Ըսպառազէն զօրք կուեննայ մեր երջանիկ հայրենին:

»Դուք չէք պաշտած առնասրատիկեր պիղծ և զազիր Քամոսայ.
Դուք չէք թողած ձեր Արարչին, չէք հաղորդված Ներրողայ,
Զեր ճշմարիտ Տէր Աստուածը պաշտել էք դուք ջերմագին,
Քաջայոյս եմ՝ որ նա կուտայ ձեզ տըրիտուր պանծագին:

»Նա որ ցածուց ջրհեղեղի բազմալէկոծ յորձանքը,
 Փակեց երկնից անձրևածին ամենածախ սահանքը,
 Նոյին փրկեց լաստափայտով, արաւ երկրորդ նախահայր.
 Մասիսէն մեզ առաջնորդեց, տարաւ մինչև Սենաար:

»Սենք այն տեղ-էլ չբռնացանք նորա քաղցրիկ անուներ,
 Անձկութեանց մէջ կատարեցինք մեր կրօնի պաշտօնը.
 Ինչի՞ պիտի նա մեզ այժմ՝ ձեռքէն թողնէ աննպաստ.
 Եւ մեզ մատնէ թշուառութեանց անյագ ժանեաց չարաբաստ:

»Եյս օտար է նորա անհուն անհաս անչափ գըթութեանց.
 Մենք ծառայ ենք, նա մեր Տէրն է, մեր Արարիչ, մեր Աստուած,
 Մենք նրան չենք բարկացուցած, նա-էլ մեզ չի կորցընիր:
 Յաղթութիւնը մեզ կըմընայ, ես բընաւ չեմ երկմընիր:

»Աթէ Բէլը մեզի յաղթէ, այս երկրում-էլ չի մընար
 Ո՛չ ճշմարիտ Տեառն պաշտօն, ո՛չ զոհ աղօթք հաշտարար,
 Քամոս կընի ամենայն տեղ աստուած պաշտած զոհերով,
 Նորա անշունչ առնապատկեր շուրջ կու պատլի գահերով:

»Տայց մեր Տէրը չի անիր այդ, որ իւր անուն անարգվի,
 Յաղթութիւնը նա մեզ կուտայ, որ իւր աջը ճանաչվի.
 Երեք հարիւր այս քիչ մարդով նա մեծ գործեր կը գործէ,
 Այ ոք նորա խորհուրդները իմանալու կարող չէ:

»Հաւատացէք իմ որդեակներ, որ թէ մահ գայ մեր առջև,
 Մահուն հանդէպ ես կը վազեմ ինչպէս արծիւ սրբաթև,
 Ես առաջին պիտի մեռնիմ, և դուք-էլ գայք յետևէս,
 Դուք ոչինչէ մի՛ վախենաք, քանի որ չեմ մեռած ես:

»Եհա՛ Բէլը տեղէն շարժեց, ըսկըտում է կըռիւր,
 Չը թողնուք որ ձեզ պաշարէ, ու մտնի ձեր յետեր.
 Եո գընում եմ, դուք-էլ եկէք, բաց արէք իմ դրօշակ
 Ռ՛վ՝ շատ դարեր պիտի մընայ այս մէկ օրվան յիշատակ:

Մէկի փորին նետը ցցուած՝ երկու ձեռքով բռնել է,
Այս կողմ այն կողմ է վազվզողում՝ որ մէկ ծանօթ դըրտանէ.
Ու այն նետը տայ հանելու, բայց ցանկութեան չըհասած,
Ընկաւ դետին արեամբ քամված, շունչն ու կեանքը ըստաւած:

Միւսը աղեղն սաստիկ լարեց, նետը թռուց նըշանով,
Նետի տեղը այլ նետ եկաւ, սըրտին կըստաւ իւր թափով.
Գետին ընկաւ դողդողալով, և չը կարայ ձայն հանել,
Ա.Ճ.Ք. փակեց մահու ըստուեր, էլ լոյս չեկաւ տեսանել:

Այս դառնութեան տեսարանը Բէլայ աչքի առաջին,
Սասանեցոյց նորա սիրտը, սուկաց անձրն ու հողին,
Ափսոսում էր որ այն բլրէն, ուր որ առաջ կանգնած էր,
Առանց կարիք՝ ըշտապելով թշնամեոյն մօտ եկել էր:

Արամենում էր միւսանգամ դէս այն բըլուր հեռանալ,
Ու այն տեղը մէկ հընարքով ինչպէս սկտք է ամրանալ,
Որ երբ բոլոր զօրքը մէկ տեղ համադուամար ժողովին,
Միւս անգամ ճակատամարտ գող յարդարէ դէմ Հայկին:

Մինչ դեռ Ներբող այս էր խորհում, երևեցաւ նոր նըշան,
Երկնքումը հանդէս Հայկայ պայծառացաւ ծիածան,
Կարմիր կանանչ գօտեոյ նըման և լուսակիղն փայլումով,
Աղեղնաձև բոլորել էր, ցոլանում էր բոցերով:

Այս լուսանիշ կամարի մէջ մէկ զուարթուն էր կանգնած,
Լուսատեսիլ ամպիկներով չորս կողմիցը շուրջ պտտած,
Սաւառնաթև սըլանում էր մօտենում էր դէս այն տեղ,
Ուր որ Հայկը մարտի մէջը հանդիսացած էր զօրեղ:

Փայլակնացայտ սրատգամաւորն երկնից եկած այն դեսպան,
Եկաւ կանգնեց զուարթերես մեր Նախահօր յանդիման.
Ասաց՝ ողջոյն քեզ՝ մըտերիմ ծառայ բնաւից Արարչին,
Քեզ տըրիտուր եմ ես բերել, որ կայ այժմ իմ ձեռին:

Քո հաստատուն սուրբ հաւատոյն, անշարժ յուսոյ փոխարէն,
Երկնից երկրի ըստեղծողը իւր գերամբարձ աթոռէն,
Առաքում է քեզ օգնութիւն սրով բէական այս Նետը,
Ինքն-էլ յաւէժ պիտի լինի անբացակայ քո հետը:

Երբ Ներբողը դէմ Արարչին ուղեց կանգնել աշտարակ,
 Որ երկնառաք պատժոց լինի այն դիմամարտ ամբարտակ,
 Դու առաջին ձայն հանեցիր, թէ Արարչին չէ հաճոյ,
 Այն քո ձայնը խընկոց նրման անոյշ բուրեց Աստուծոյ:

Եսաց. այս ձայն մընայ անխախտ, թող այլք խօսին զանազան,
 Փրչեց հողմը խառնակութեան, լեզուները փոխակեցան.
 Դու պահեցիր այն բարբառը, որով Նոյ էր օրհնելիւած.
 Աճել, շատնալ, երկիր լընուլ, լինել երկրորդ հայր ազգաց:

Քեզ Նոյի պէս սիրեց Տէրը, պիտի լինիս նահապետ,
 Ժառանգ լինիս մեծ օրհնութեան ինչպէս նախնին քո Յաբէթ,
 Քո որդոցմէն կրազմանան անթիւ անհուն յետնորդներ,
 Քո բարբառը կրապահանէ աստուածաւանդ սուրբ մըթեր:

Թէպէտ կ'ընին այնպէս օրեր՝ որ այդ լեզուն կընեղ վի.
 Աստուածընդդէմ քրմաց պարը կ'ընի գըտիչ այլ լեզուի,
 Բայց այն լեզուն ազգ յետագայ կը անարգէ, կ'անգոսնէ,
 Ու ծաղրելով այն բարբառը Տուրուբերան կ'անուանէ:

Բայց քո լեզուի պայծառութեան անշարժ հիմը և արմատ,
 Պիտի դընեն Հիւսիսումը քո որդիքըն հարազատ,
 Լոյս պիտի տան քո զաւակաց, քրմաց խաւարն փարատեն,
 Ազգին նոր փայլ պայծառութեան իմաստութեամբ ընձեռեն:

Տիրահաճոյ քո բարբառոյ համար այս էր հրաման,
 Պրով իմ փառք, դաւանութիւն, սուրբ շրթունքէն բղխեցան,
 Ինչի՞ պիտի յաղթահարվի անխելք քրմաց կարկազմամբ,
 Թող խաբէբայք վայրախօսեն, Հայկ կը պանծայ յաղթութեամբ:

Եյն ապագայ յաղթութեանը այսօր պիտի տամ նըշան,
 Լարեալ աղեղն ահասարսուռ լինի Բելայ յաղթական.
 Նորա լեզուն տիրանարգու՝ մահ թող այսօր կաշկանդէ,
 Աշտարակի դառն պտղոց այն չար ծառը հատանէ:

Եսօր վերջին կենաց Բելայ մըթին հասել է օրը,
 Կը ցամաքի աշխարհաւեր և թունարբու աղբիւրը.
 Նոր կըբղխէ Մասեաց լեռնէն ջուր յորդառատ կամ վըտակ,
 Այն հաստատուն սարը կ'ընի պարծանաց վեհ յիշատակ:

Աշտարակը շինեց Ներսիս, որ մարդիկ ինձ մտանան,
 ինձ աթոռէս սասանեցնեն, և իմ վըրէս բռնանան,
 ես այն դեռինս կործանեցի. էլ չի շինուիր աշտարակ,
 էլ չի լինիր անգգամին եղեռնութիւնն օժանդակ:

Բայց նորա տեղ տուի Հայկին այս երկնաբերձ Մասիսը,
 Որն որ շքեղ պատկերացնում է իւր անյաղթ դրօշը,
 Սորա չքնաղ երևոյթքը իւր յեանորդաց լոյս կուտան,
 Հիւսիսափայլ պայծառութեամբ Մասեաց մանկունք կու խայտան:

Քո քաղցրանոյշ թեթև լրծոյ զօրավիգ է այս նետը,
 Որ իմ ձեռամբ քեզ առաքեց իմ, քո, բնաւից Հասաիչը,
 Քանի որ այս կայ անկորուստ՝ անշարժ կ'ընի քո երկիր,
 Այլ երբ որ այս երթայ կորուստ, այն ժամանակ վախեցիր:

Այս նետը չէ մարդկեղէն շէնք՝ մահկանացու ճարտարաց,
 Սերովբէից է գործ ձեռաց և երկնքում յօրինած,
 Կայծակներով ջըրած մրխած, անդամանդեայ սալումը,
 Շանթիկներու կրճակներով ու մշտակէղ բոցումը:

Աներևոյթ զօրաց վըտառք են զուգընթաց այս նետի,
 Քո որդիքը այս զօրութեամբ ժառանգ կ'ընին քո գահի,
 Ոչ թշնամիք կը զօրանան քո երկրումըն և ոչ հէն,
 Քանի որ այս քո տոհմի մէջ լինի ընդդէմ նոցա զէն:

Սա և սրտի սառնութիւնը կը հալեցնէ, կուտայ սէր,
 Ամբարտաւան օրհորդը կու հարսնանայ անձնանուէր,
 Անբուժելի ցաւոց դեղ է, առողջութեան ընձեռիչ,
 Դիմամարտից է հալածիչ, ամուր բերդից կործանիչ:

Ան զու այժմ նետը ձեռէս՝ Բելի սրտին թափանցէ,
 Թող նա իւր հայր Քուշին ձայն տայ, ու Քամոսին թող կանչէ,
 Քեզ չէ պիտոյ մարդկան նրալատ, քեզ միշտ Նա է օգնական,
 Որում Քամոս էր ատելի, զղուանք Քուշը և Քանան:

Օգապարիկ զուարթունը իւր բոլորչի աղեղով,
 Կամաց կամաց հեռանում էր դէպ ի երկինք սուրալով,
 Անոյշ բուրումն մընաց տեղը, ինչպէս է հոտ կնդրկի.
 Բայց ծուխ չըկար, միայն լոյս էր, կանանչ, կարմիր, ծիրանի:

Այս գեղափայլ լուսէն մընաց մէկ շառաւիղ դէպ ի վեր,
 Ուր երկնառաք այն զուարթուն գարշապարը իւր կ'ուղղէր.
 Լուսացնցուղ ծիր հրաշալի՝ անսիւն, անկայմ, անկամար,
 Գետնէն մինչև լոյս ամպերը ճամբու նըման շինած կար:

Օլմայլել էր մեր նախահայր այս գեղաղան տեսիլքով,
 Ականատես էր զուարթնոյն զաւակներով, թոռներով,
 Բայց և Նեբրոդ իւր զօրքերով յայտնի տեսաւ այս բանը,
 Այլ չիմացաւ թէ ի՞նչ արդեօք է այս անլուր նըշանը:

Վիրգեր, քարեր և նետերը, որ ծածկում են սարդ օղը,
 Չը կարացին այն զուարթնոյ արգելում տալ թըռիչքը.
 Ինչպէս վերէն գալու միջոց, նոյնպէս և յետ դառնալիս,
 Ամենայն դէնք օդոց մէջը նըրան ճանփայ են տալիս:

Այլ լուսափայլ ճանապարհը, որով եկաւ ու գընաց,
 Այն բիւրաւոր քարերու մէջ հաստատուեցաւ ու մընաց.
 Մինչև չքնաղ զուարթունը ամպերու մէջ ծածկեցաւ,
 Յետոյ փայլուն այն ճամբան-էլ նոցա աչքէն թաք կեցաւ:

Հայկը դարձաւ դէպ իւր որդւոց ու ըսկըսաւ խօսելու.
 Տեսա՞ք ո՛րքան պարտական ենք մեր Արարչին փառք տալու.
 Նա մեր փոքրիկ զոհին հաճել՝ պատարագն է ընդունել,
 Մեր փոխարէն դէմ թշնամեաց մարտնչելու է եկել:

Չը մոռանանք մենք այս շընորհ, յետնորդք յետնոց պատուէր տան,
 Որ նոքա միշտ հաստատ պահեն արարչաւանդ պատուիրան.
 Քաղցր է այս լուծ, լուծ փոքրոգի, ուրախութեամբ թող կըրեն,
 Եւ տըրիտուր բաղմասպատիկ նըրամէն թող ըստասեն:

Այժմ, որդիք, դուք նետերըդ կապարճներում պահեցէ՛ք,
 Ձեր հաստ ու պինդ բիր ու բակուղ ձեռներումդ բռնեցէ՛ք.
 Ես միմիայն լարեմ այս նետ, Ներբողի դէմ թռցընեմ,
 Պատրաստ կեցէ՛ք որ յարձակիք ձեր բիրերով նոցա դէմ :

Այս որ ասաց՝ մէկ քանի ոտք առաջ դընաց դիւցազնը,
 Երեքթևեան նետը դըրեց, փոքր ինչ լարեց աղեղնը,
 Այն ծիածան կանանչ կարմիր և ծիրանի գոյներով,
 Որ զուարթնոյն չորս կողմը կար, երևեցաւ նոր ձևով :

Լարած աղեղն շրջապատեց կամարաձև մէկ գօտի,
 Լոյս էր բղխում այն ծիր բոլոր գծեալ առանց կարակնի.
 Նետն ու աղեղն խաչաձև են, պատած հաղար աչքերով,
 Աչքըն փայլում են լի լուսով, ցոլանում են բոցերով :

Տարածվում են այն լուսափայլ կանանչ կարմիր գոյները,
 Բակի նրման էր բոլորված, միջակէտում կար Հայկը,
 Անոյշ բուրմամբ ըզմայլելով նոր ոյժ ըզգաց իւր ձեռին,
 Քաշեց լարը դէպ իւր սիրտը, ծալլեց թամբը աղեղին :

Արբ փոխվեցաւ խաչի ձևը, նետի թևքը փայլեցան,
 Երեք պայծառ շանթից նրման հըրոյ բոցեր ցոլացան,
 Հայկայ մատունք լուսաթաթախ նետը լարէն թռոցրին,
 Լարը ճայթամբ դարձաւ տեղը, կրպաւ իլիճ աղեղին :

Նետը թռաւ, օդը պատռեց, բայց յետնեմէն մընաց ծիր,
 Նրման ճամբու այն զուարթնոյն ձրգված յերկնից դէպ յերկիր,
 Բայց այս ծրրի ծայրը կրպած էր լայնալիճ աղեղին,
 Միւս ծայրը նրման տըտան՝ կապուած յետուստ այն նետին :

Լարի նրման երկայնացած, ո՛չ հուր, ո՛չ լոյս, ո՛չ ամպ էր,
 Միայն նետի ճամբան պայծառ շառաւիղով փայլում էր,
 Հասաւ նետը Բէլի կուրծքին, ծակեց լանջաց տախտակը,
 Եւ թիկունքէն դուրս թափանցեց զարհուրելի սըլաքը :

Առաջ արիւն սև ժայթքեցուց վիրաբերան խոցուածին,
 Յետոյ մահը ներս սըպրըզեց պատառուածով հարուածին,
 Մըթազնեցան աչք Ներբողայ, լոյսը քաղվեց բիրերէն,
 Ուժը թողեց նըրան անտէր, ու հեռացաւ ոտքերէն :

Ինչպէս հըզօր փայտակոտոր որ տապարը ձեռուամբ,
Յաւեթական սօսեաց մէջը փայտ է պտրում մէրումը,
Տեսաւ մէկ ծառ, որոյ գըլուխ բարձրացել է դէպի ամալ,
Իւր տապարով հաստ արմատոյն հարկանում է սաստկութեամբ.

Հազար հարուած ո՛չ են կարող այն մեծ ծառը կործանել,
Միայն փայտը կամաց կամաց ըսկըսում է ըսպառել.
Հաստ արմատը քիչ քիչ կողքէն կըճեպ կըճեպ կըտրելով,
Բարակում է և մընում է, որ ընկնի մէկ հարուածով.

Երբ որ այն մէկ հարուածըն-էլ հասանում է փայտատէն,
Ծառը յանկարծ սասանելով բաժանվում է արմատէն,
Գըլորվում է ծառոց վերայ, ու ծառերը ճըմլելով,
Կործանվում է դէպ ի գետին լայն ու երկայն ծածկելով:

Եյս մեծ ծառի նրման էր Բէլ, որ արմատէն կըտրված,
Ընկաւ գետին դիաթաւալ, անշունչ իմահ խոր խոցուած.
Երկիր թնդաց նորա անկմամբ, ղողանջեցին զըրահքը,
Գըղըրդեցան օդն ու ամալը, շառաչեցին իւր դէնքը:

Հայկը տեսաւ նորա անկումն. ձեռքը ձըգեց դէպ ի նա,
Լեզուն անշարժ կար բերնումը, չը գիտէր թէ ո՞ւր դառնայ,
Գէպ թշնամի՞ն վաղէ արդեօք, հանէ սըրտէն իւր նետը,
Թէ ծունկ չոքի, գոհութիւն տայ՝ ձեռներն ի վեր երկինքը:

Բէլի զօրքը երբ որ տեսան, թէ իւրեանց քաջ զօրավար,
Իւր մեծ մարմնով ծածկեց գետին բաւական մէկ օրավար,
Զէնք ու սուրը դէն գձելով՝ ըսկըսեցին փախչելու,
Ու ոտքերէն իւրեանց գլխոյն աղատութիւն խնդրելու:

Հայկայ որդիք բիրը ձեռին յետևներէն վաղեցան,
Ասորիքը վախենալով՝ փախչելէն յետ կասեցան,
Եկան ընկան Հայկայ ոտքը և խոստացան նուաճվիլ,
Հայկը նըրանց իւր երկրումը տուեց կալուած բնակվիլ:

Հայկը հանեց Բէլի սըրտէն այն երկնառաք իւր նետը,
Ցուցուց թոռանց և թոռնեկաց և մանաւանդ որդւոցը,
Ասաց. Տեսէ՛ք մի՛ մոռանաք, թէ ի՞նչ խօսեց զուարթուն,
Թէ ի՞նչ շընորհ կայ սըրա մէջ, և ի՞նչ է իւր զօրութիւն:

Դուք այս օրը միշտ պահեցէ՛ք ձեր մրտքումը անմոռաց,
 Որ դուք այսօր փրկվեցաք Բաբելոնացի ձեռաց .
 Բէլ իւր մահուամբ ձեզ շնորհեց աղատութիւն և նոր կեանք,
 Նորա ընկած մեռած տեղը պիտի կոչվի «Գերեզմանք»:

Չօգնեց նրան զէնք ու զբրահ, մեղ չընեղեց մերկութիւն,
 Մեղ ի վերուստ հասաւ ահա՛ անակնկալ օգնութիւն .
 Նորա հաղարք և բիւրաւորք մէկ հարուածով ցրուեցան,
 Մեր քաջարի երեք հարիւրք ճոխ աւարով լցուեցան:

Նա մեր երկիրն էր բաժանում, մեր երկրումը սպանվեց,
 Մեր աւարով էր պարծենում՝ իւր աւարն-էլ մեղ թողեց,
 Քամովս նախնին չէ գտնելու մեր երկրումը պաշտողներ .
 Մեր պաշտօնը նոյն կըմնայ, ինչպէս առաջ մարութիւն էր:

Տեսար, Շաւարշ, Հայկի նետը, թէ ինչ ղօրեղ զէնք է նա,
 Այս նետը քեզ այսօր որբուկ Արմիկ դշտոյն պիտի տայ .
 Երջանիկ ես, քաջ նահապետ, երկու բաղդ է քեզ պահած,
 Հայաստանի դահըն հըղօր, և սիրտ կուսին բորբոքված:

Գընա՛, Շաւարշ, դարձի՛ր քաղաք, ծերքըն քեզ են ըսպասում,
 Մի՛ ընդերկար հակառակիր, լո՛ւր՝ ինչ ծերքըն են քեզ ասում .
 Բրոնութեան սէգ ու ամեհի պիտի փշրես եղջիւրը,
 Ցամաքեցնես աղգի մէջի խրոտվութեան աղբիւրը:

Շաւարշ՝ չըքնաղ է անունըդ, պիտի լինիա երկրորդ Հայկ,
 Քեզմով պիտի Հայաստանի երջանկութեան բացվի սյգ .
 Քո հայրենիք սուգ է անում իւր Զարմայրի յետևէն,
 Պիտի սըրբես յորդ արտասուք քո համազգեսաց աչքերէն:

Այսօր աղգը քեզ Նահապետ պիտի կոչէ ցնծալով,
 Արմիկ դշտոյն քեզ իւր փետայ կը անուանէ պանծալով .
 Քո համեստ վարք, քո պարկեշտ կեանք արժանի են այս վարձուն,
 Գընա՛ յուսով . ըսպասում է քեզ միշտ կենաց քաղցրութիւն:

Օգարմայրի կինն իւր դըստեր հետ նստած էին միասին,
Մինչ դեռ ծերքըն Շաւարշի հետ խօսում էին յատենին,
Վերնայարկի դատիկոնի պատուհանէն դէպ ի վայր,
Արմիկ դշտոյ տեսանելով քաջ Շաւարշին՝ զուարճանայր:

Քաղցր էր նորա քնքոյշ հոգւոյն լըսել իւր հօր գովեստը,
Կարծում էր թէ՛ Չարմայրին կեանք պիտի տայ այն համեստը,
Զմայլում էր նորա խօսքին, ձայնըն ախորժ էր լըսում,
Նորա չքնաղ կերպարանէն չէր իւր հոգին կշտանում:

Թուի՛ գիտէր՝ թէ նա է իւր ընտրած պատրաստ փեսացուն,
Կարծում էր թէ հարսնախօս է այն ծերերու բաղմութիւն,
Թէպէտ նոքա չէին ասում Շաւարշին ինչ իւր համար,
Բայց նա մըտքով չիմանալով՝ այն էր սերտում անդադար:

Այնքան անթիւ երիտասարդք նրբան առաջ ուղել են,
Մէկի համար չէ՛ ըղգացել միջնորդութիւն սրտէմէն.
Սորա համար կուսական սիրտն համարեա՛ թէ տրփում է,
Եւ անմըռունչ հասկացնում է՝ թէ սա, սա քո փեսան է:

Ո՛վ, ի՞նչ զարմանք ըղգացմունք է, երբ որ մէկի մըտքումը
Ըսկըսում է մէկի համար բարեխօսել իւր սիրտը.
Տըգեղն իսկոյն երևում է չընաշխարհիկ մէկ սիրուն,
Յիմարն աչքին ձևանում է զգօն, գիտուն, իմաստուն:

Այա Շաւարշ չքնաղ տեսլեամբ, ըղգաստ, խելօք, հանձարեղ,
Ճոխ, փառացի, վըսեմ, շըքեղ, անպարտելի և զօրեղ,
Այն աղջըկայ հոգւոյ մէջը ի՞նչ էր արդեօք երևում,
Եւ օրիորդն հըրաշաղեղ ի՞նչ էր սըրտում մըտածում:

Ինձ մէկ օր պէտք է հարսնանալ, փեսայ ընտրել ինձ համար,
Արքայորդին Միջագետաց չէ լինելու ինձ խօսնայր.
Թէ Հայաստան հարսնանամ ես՝ ո՛ւմ պիտի ես կին դառնամ,
Մէկ Հայկազուն պատանեկի, ումը որ ես սիրտըս տամ:

Ես Յոլակին չըկամեցայ, մայրըս թողեց իմ կամքին,
 Երբերն էլ չեն ուզում, որ նա լինի ժառանգ իմ ծնողին.
 Այլ Եաւարը սիրելի է ազգին, համայն ծերերուն,
 Սիրտըս ինձ միշտ ասում է թէ՛ նա է արժան քո սիրոյն:

Ղանաչում եմ ես Եաւարչին, հայրս-էլ նրան սիրում էր,
 Նա տաս տարով մեծ է ինձմէն, միշտ դարպասը մըտնում էր,
 Մականախաղ հանդիսի մէջ ո՞վ էր նորա ախոյեան,
 Միշտ յաղթող էր մենամարտում, որսոց կամ յայլ արշաւան:

Ինչպէս էր նա մանկութեան մէջ, նոյն է և այժմ պատանին,
 Կարմիր ձերմակ իւր երեսով նրման գարնան է վարդին,
 Մատաղատունկ նոճ է հասակն, չը քնաղ իրանն և շքեղ,
 Քեռ հայրս էր նրան գովում, և ասում էր հանձարեղ.

Չէ՛ սիրտըս ինձ վըկայում է, որ այսուհետ չեմ կարող,
 Լինել ինչպէս առաջ էի՝ փեսաներու ծաղը անող.
 Երևի թէ ես-էլ պիտի հընազանդվիմ իմ բաղդին,
 Կուսական կեանքս ձեռքէս թողում, փեսայ կոչեմ Եաւարչին:

Օ արմանք եղաւ, ինչի երեկ մէկ բան չըկար սրտումըս,
 Այսօր Եաւարը դիւցաղնի պէս երևեցաւ աչքումըս,
 Մի՞գուցէ թէ անփորձ սիրտըս եղաւ նրան սիրահար,
 Մինչև այսօր սէրը ինչ էր, սէրը չըկար ինձ համար:

Ի՞նչ անեմ, առանց սիրոյ, կեանքըս գիտեմ որ կեանք չէ,
 Հասկանում եմ որ իմ հոգւոյ մէկ լաւ մասը հետըս չէ.
 Այն լաւ մասը գըտնվում է Եաւարչի մէջ, ինչ անեմ,
 Երբ որ գառնամ Եաւարչի հարս՝ հոգւոյս կէսն-էլ կըգտնեմ:

Նոր իմացայ թէ՛ ինչ բան է կուսի համար սիրելը,
 Մարդ իւր հոգւոյ կէսն է պըտում, որ կարկըտնէ իւր սիրտը,
 Պատառուած է սիրտ Արմիկի, կէսն է միայն իւր մէջին,
 Կէսն-էլ Եաւարը է գըրաւել, ու պահել է իւր ձեռին:

Ե՛կ, ե՛րբ Եաւարը յափշտակեց իմ կուսական խորհուրդը,
 Ինչ որ երեկ և մէկէլ օր արծարծում էր իմ սիրտը,
 Այսօր նոքա իմ սըրտումը բընաւին չեն երևում,
 Հոգւոյս մաքուր հայելումը սոսկ Եաւարչին եմ տեսնում:

Շաւարշ-իսօ ինձ չէ ճանաչում, ինչ պատճառաւ եմ կարծում,
Թէ նա-էլ ինձ համար միայն է այս միջոց մըտածում,
Կարելի է, որ նորա սիրտ այլ գեղեցկի է տուած,
Սե աչքունքով մէկ օրիորդ նորա հողւոյն տիրացած:

Դարձաւ դէպ մայրն ու հարցըրուց «Մայրիկ, Շաւարշ ունի՞ կին»:
Բամբիշն ասաց. Քեզ ինչ փոյթ է հարցանել վասն Շաւարշին.
Գուցէ աչքիդ լաւ երեցաւ, կուղնս նրան հարսնանալ,
Շաւարշը դեռ ամուրի է, եթէ կամիս իմանալ:

Բայց չե՛մ կարծում թէ նա մտքում չունենայ հարս պատրաստած,
Եւ իւր սիրտը մաքուր սիրոյ նետէն լինի պահպանած.
Պատանի է ճոխ ու շքեղ, եթէ ինքը չէ խընդրել,
Օրիորդքը իրանք նրան կ'ընին անշուշտ սրտուտել:

Քո հօրը դեռ չէի տեսել, որ սրտումըս սէր տուի,
Զարմայր-էլ մէկ Շաւարշի պէս էր սէգ չըքնաղ պատանի.
Շատ օրիորդք իրանց մտքում փեսայ էին անուանում,
Բայց ես երբէք նրան ինձմէն օտար չէի համարում:

Դեռ նոր նստել էր Արամեանց այս գերազահ աթոռին,
Մէկ օր եկաւ այցելութիւն մեր հայրենի գաւառին.
Ես որ տեսայ, ասի՝ Ահա՛ իմ հանդերձեալ փեսացուն,
Ես պիտի հարսն դառնամ սրբան, այս է իմ արդ ցանկութիւն:

Մինչև այն օր նըշանածի անուն լսել չուղէի,
Շատ պատանիք դատարկ դարձան մեր դարպասէն հայրենի,
Իմ ծընողըս Առնակ՝ տիրող Գուգարացոց լայն ծագաց,
Ինձ համար շատ էր մտածում թէ՛ նըշիկըս տանը մնաց:

Ես մըտքումըս ասում էի. Հայր իմ, դու մի՛ շատ հողար,
Իմ փեսան դեռ չէ՛ երևում, բայց շուտ կուգայ ինձ համար,
Ես սինըքոր պատանեկաց բընաւ չուղեմ լինել կին,
Դեռ ես չէ՛ ինձ զղուեցրել անոյշ հացը իմ ծնողին:

Մէկ օր յանկարծ լավեցաւ թէ՛ քաջ նահապետ Զարմայրը
Մեծահանգէս որսի համար եկել է մեր կողմերը.
Ես մըտքումըս ասացի թէ՛ Այն որսիկը ես ինքս եմ,
Ահա՛ փեսաս ինքը եկաւ, ինչի՞ համար մըտածեմ:

Հայրըս գրնայ շուտ ընդ առաջ վեհաստանձ այն որսորդին,
 Իսկոյն նրրա բաղմութիւնը ճասպաղեցաւ մեր դաւթին:
 Ես վերնայարկ պատուհանէն տեսայ շքեղ պատանւոյն,
 Սիրտըս կասուեց իւր սրբտի հետ, հոգիս գերի էր հոգւոյն:

Իսայց կուսական սէգութիւնըս ես բընաւ ցած չըզըրի,
 Չըկամեցայ որ նա կարծէ թէ՛ խընդրակ եմ փեսայի.
 Մինչև ի ճաշ չերևեցայ, մընացի իմ սենեկում,
 Նոքա իրանց որսորդութեան բաներն էին դեռ խօսում:

Երբ որ ճաշը պատրաստուեցաւ՝ ամենեքեան բաղմեցան,
 Միմիայն ես էի սրակաս, եկած չէի այն սեղան.
 Հարցուց Չարմայր. Ինչի՞ համար այս մէկ տեղը դատարկ է:
 Հայրըս ասաց. Գուստրըս սեղան, երևի թէ, եկած չէ:

Չարմայր հարցուց. Մի՞ թէ օտար եմ ես, Առնակ, քո տանէն,
 Որ քո միակ չքնաղ դուստրն թաքցընում ես իմ աչքէն:
 Յետոյ նայեց մօրս երեսին, և ժպիտով ասաց նա.
 Թուի թէ դուստրդ գեղեցիկ է, ինչպէս քնքոյշ մայր նորա:

Հայրըս ասաց. Իմ բարին է, ես չեմ կարող գովելու,
 Ահա՛ ինքըն կուգայ սեղան, դու կարող ես վճռելու:
 Իմ յետևէն նաժիշտ եկաւ, իսկոյն եկայ ես սեղան.
 Ամենեքեան խօսում էին. յանկարծ ամենք սուս եղան:

Ես սիգաճեմ մըտայ դահլիճ, ողջոյն տուի Չարմայրին,
 Եւ իմ մօրըս մօտը նստայ, նոյն սէգ ձևով պանծագին.
 Չարմայր ասուշ էր մընացել, հաց չէր գընում բերանը,
 Համարեա՛ թէ քաղցած մընաց, ունայն անցաւ և ճաշը:

Եղուն քիմքին միացել էր, ո՛չ ուտում էր, ո՛չ խըմում,
 Ո՛չ պատասխան էր նա տալիս, և ո՛չ մէկի հետ խօսում.
 Ես ինձ համար լաւ կըտացայ, յետոյ ասի ժպտալով,
 Հըղօր՝ քաղցած մընացիր դու, այս կողմ այն կողմ նայելով:

Մի, Արմիկ ջան, ի՞նչ ժամ էր այն, որ նահապետ Չարմայրը
 իմ խօսքին ետ պատասխանի, ու զարմացուց իմ հօրը.
 Բայց արդ չըկայ իմ Չարմայրըս, եօթն ամիս է մեռածը,
 Խլիոնում թողեց նրան՝ Ա. քիլլէսի հարուածը:

Իդայ լերին հովիտումը մահու հետ էր ոգորում,
 Վերջին ողջոյն իւր սիրելեաց՝ իւր նրժուգին էր յանձնում.
 Նորա թաղման բաղմաթախիժ և սրգալի հանդէսը
 Միջակըտուր արաւ Յունաց արիւնացեղց կրակէսը:

Տըրոյիացիք Յունաց հետը անդ կանգնեցին մահարձան,
 Ուր Չարմայրի դիակն անկաւ. այն տեղ է իւր դամբարան:
 Արտասուելով Ա. քիլլէսը, Տելամոնեան Այաքսը,
 Հեկտորի մօտ հողը դըրին նորա փոշույ սափորը:

Մ'րմիկ՝ չունի՛ս դու այժմ հայր, դու որբուկ ես, ես՝ այրի,
 Պիտի ցած գամ ես այս տախտէն, աւանդ քեզ՝ կի՛ն Չարմայրի.
 Երանի՛ թէ մէկ ուրախ օր ես պատմէի քեզ համար,
 Թէ քո հայրը ի՞նչ խօսեցաւ, կամ թէ ինձ հետ ի՞նչ արար:

Այս խօսում էր Նըշիկ դշտոյ, արտասուքը թափելով,
 Գստեր վերայ երբ նայում էր՝ տոչորվում էր բոցերով.
 Բայց երբ տեսաւ, թէ Արմիկն-էլ ըսկըսեց լալ իւր հետը,
 Խօսքը փոխեց դէպ նախկին նիւթ և պատմեց իւր հարսնիքը:

Մյ անողորմ, ասաց Չարմայր, ե՛րբ նայեցայ ես այլ կողմ.
 Քո դիտակէդ ուժգին փըչեց դէպ իմ սիրտը սիրոյ հողմ.
 Այդ աննըման չըքնաղ քո գեղ ինձ արել է քո գերի,
 Ես այսուհետ քո եմ իսպառ, քո՛ քանի կամ կենդանի:

Աս վախեցայ, որ չըլնի թէ՛ նա ասէ իւր մըտքումը,
 Թէ ինքն առաջ ինձ սէր տուեց, և դըրոշմեց հոգումը,
 Ես ինձ համար փառք համբեցի, որ ես ասվիմ սիրահար,
 Ո՛չ թէ նա ինձ սիրած լինի և մաշէ ինձ անդադար:

Մի. Չարմայր, դու սիրեցիր ինձ, երբ տեսար սեղանում,
Այլ ես քեզ իմ սէրը տուի, մինչ դեռ կայիր մեր դաւթում,
Իմ կուսական հոգւոյ մէջը դու էիր միշտ նրկարած,
Ես քեզ էի հոգիս ձօնել, քանի չէի քեզ տեսած:

Չարմայր, ասի, դիտեմ որ դու քաղցած ելար սեղանէն,
Ես քեզ համար խորտիկ բերեմ, կ'ուտնս փոքր ինչ իմ ձեռէն.
Յետոյ նստինք, սէր վայելենք, հոգեխառնինք տարփանօք,
Սէրն իմ հուր է, ես ողջակէզ, տոչորվում եմ տենչանօք:

— Նը՛շիկ, կուշտ եմ, ինձ հաւատա՛, քո սէրըն ինձ կշտացրեց,
Ինձմէն բընաւ մի՛ հեռանար, քո խօսքը ինձ վըշտացրեց,
Պիտի երթաս խորտիկ բերես, պիտի մընամ ես մէնակ,
Դու իմ մօտէս պիտի երթաս, հոգիս խըլես բովանդակ:

— Չէ, Չարմայր ջան, ես չեմ երթար, նաժիշտները թող բերեն,
Ես քո մօտէն չեմ հեռանար, չեմ բաժանվիր ես քեզմէն.
Ինչի՞ պիտի քաղցած կենաս, չը դիտնս որ քո տանն ես.
Ի միասին նստինք սուփրայ, միւս անգամ կուտեմ ես:

Իսկոյն նորէն սեղան դըրվեց, ես նստեցայ քո հօր մօտ,
Ուրախութեամբ նա հաց կերաւ, այս ճաշ չեղաւ կարճառօտ.
Յետոյ դարձեալ ըսկըսեցինք մեր սիրտ միմեանց բանալու,
Սիրալրական խօսակցութեամբ մէկզմէկու թուլելու:

Մինչ երեկոյ տեւց այն մեր հոգեպարար ցնծութիւն.
Անթիւ համբոյր եղեն կընիք անբիժ, աննենդ մեր սիրոյն.
Երեկնահաց նստանք ուտել, զուարթութեամբ կշտացանք,
Յետոյ ուրախ հարսնարանի առադաստը մենք մըտանք:

Այս մեր սիրոյ քաղցր պտուղ դու ես, Արմիկ, իմ դստրիկ,
Քեզ ունէի արգանտումըս ու կին էի երջանիկ,
Մինչ Չարմայրը ինձ Արմաւիր բերեց փառօք, հարս կոչեց,
Հայաստանը ինձ իւր Տիկին՝ պարծենալով անուանեց:

Համարեա՛ թէ այն ժամանակ ունէի քո տարիքը,
Գեղեցկութիւնս-էլ չէր պակաս, ինչպէս այժմ է քո տեսքը,
Չէին ինձի Նշիկ կոչում, այլ լուկ Տիկին Գեղեցիկ,
Գեղեցիկը մականունս էր, որ տուեց ինձ Հայրենիք:

Երնէկ դու-էլ ինձալէս հասնիս քո այդ հողւոյ ցանկութեան,
Բայց ինձ ալէս կարճ չըլնի ձեր օր ամուսնական ցնծութեան.

Եթէ Շաւարշ քեզ ուղենայ՝ ես իմ կողմէն պիտի տամ,
Յօժարութեան քո բընաւին, մայր եմ, պիտի չը մընամ.

— Ես քո կամքին, մայր սիրական, հընազանդ եմ և յօժար,
Գու քաղցրագութ իմ ծընողն ես, վատ չես ուղիր ինձ համար,
Շաւարշ ինձ-էլ չէ ինչ ընդդէմ, չեմ ասում է սիրելի,
Ներէ՛ ինձ, մայր, որ ես նըրան, առանց քեզ իմ սէր տուի:

Եւտաց Նըշիկ, սլատասխանեց. Քո սիրտը քո ձեռին է,
Ում որ սէրըդ տաս կամ ձօնես՝ նա քո ընտրած փեսայն է,
Գու Շաւարշին սէր ես տուել՝ նա է նըրան արժանի,
Շաւարշի ալէս չընաշխարհիկ չըկայ մէկ հատ սլատանի:

Բայց վախում եմ, որ նորա սիրտ չըլնի այլում նըուիրած,
Մէկ աչագեղ ճարտիկ կուսան չըլնի հողւոյն քաղցրացած.
Այն ժամանակ քեզ լաւ չիլնիր, քո սէրըն կու վշտանայ
Գժուար թէ շուտ այդ առաջին վէրքը սըրտէդ հեռանայ:

Թէ որ տեսնէ քեզ՝ կըհաւնի, այդ մասին չեմ ինչ երկմիտ,
Որ թէ այլում սէր չէ տուած՝ քեզ կ'առնու, եմ միամիտ,
Եւ կըսիրէ մինչև ի մահ, ձեր կեանք կըլնի բաղդաւոր,
Քո հօր աթոռն է ժառանգում, ի՞նչ կայ քան ղայն փառաւոր:

Տիկի՛ն մայր իմ, կրկնեց Արմիկ, չեմ կարծում որ նա սիրտը
Տուած լինի օտար կուսի, և խաբլի իմ խորհուրդը,
Նորա սիրտը պիտի լինի շատ ամբիծ ու անարատ,
Նորա դիտակն վկայ է որ՝ չի տար ինձ սուգ անփարատ:

Ի՞նչ հընար կայ, ասաց Տիկիինն, որ նա քեզ մէկ տեսանէ,
Յետ տեսնելուն, դիտեմ, որ շուտ տան Արամայ հարս կ'անէ,
Ինձ-էլ հայրըդ երբ որ տեսաւ՝ բոլոր աշխարհ մոռացաւ,
Անբաղդ մայրըդ՝ անբաղդ հօրըդ մէկ օրումը հարսնացաւ:

Տիկին մայրիկ, ասաց Արմիկ, դու իմ տարօք էիր կոյս,
Գու այժմիկ-էլ գեղեցիկ ես, քեզ համար ի՞նչ տարակոյս,
Չեն հաւատում, թէ իմ մայր ես, մեզ երկու քոյր են կարծում,
Թէ ի՞նչ էիր աղջիկ օրըդ, միթէ ես չեմ իմանում:

— Ո՛րդեակ, դու ես իմ պատկերը, դու Նըշիկն ես մանկացած,
Պատասխանեց արտասուքով երկու աչքը լըքցրած,
Թէ չես ուղում որ այս գահէն և խեղճ մօրէդ հեռանաս,
Պիտի ջանաս ամենայն կերպ, որ Շաւարշին հարսնանաս:

Յաւեց քնքոյշ սիրտ Արմիկայ, երբ տեսաւ մօր վիշտերը,
Գընաց մօտիկ վաթթուեցաւ իւր քաղցրիկ մօր գրկումը,
Ասաց. Մայրիկ, ես պատրաստ եմ կեանքս զոհել քեզ համար.
Ես-էլ սիրում եմ Շաւարշին, ես ջանք կ'անեմ անդադար:

— Եյսօր Շաւարշ կը հռչակվի մեզ նահապետ Հայկազեան,
Ու շուտ կ'երթայ Յօլակի դէմ, որ սանձ դընէ բռնութեան.
Երբ որ դառնայ յետ Արմաւիր, մեզ այս տեղէն կուհանեն,
Բընակվելու այլ տեղ կուտան, դարսւասը կուդատարկեն,

Եյս որ ասաց Նըշիկ տիկին, յանկարծ ոտքի կանդնեցաւ,
Ասաց՝ Հայկայ նետը ինձի քո հօրէն պահ տրուեցաւ.
Ա՛խ, քո հայրը ինչ անդդոյշ գտնելեց այս բանումը,
Ինձ կենդանի հողը դրրեց, ինքն-էլ թաղվեց հողումը:

Գընաց բերեց մէկ հատ մեծ նետ ու տուեց այն իւր դստեր.
Արմիկ առաւ ասեղ զէնը, ու ձեռումը բռնել էր:
Յանկարծ զինուորք ներս թափեցան, մէկը բռնեց Արմիկին,
Գրկեց տարաւ ձի նստեցուց, վարեց թրուց նըթուղին:

Նըշիկ տիկնոջ աղաղակը սիրտ ու հոգի էր պատռում,
Իւր դստերը յանկարծ կորուց, մէկ հընարը չէր գտնում,
Դուստրը մայր էր աղաղակում, մայրը դուստր էր կորցրել,
Անօրինակ էր այս պատկեր, ո՞վ է կարող նըկարել:

Ուշաթափ էր Արմիկ դշտոյ ելուղակի ձեռումը,
Միայն դիակ Արմիկայ կար զըրահակուռ գրկումը.
Երբ քաղաքի դռնէն ելան՝ նետը ձեռքէն վայր ընկաւ,
Մոլորամիտ յափշտակողն նետի ընկնիլն չըտեսաւ:

ԵՐՔ Ժ.

Յուլակի զօրք բանակված են Արարատեան դաշտումը,
 Գեղուգաւառ նեղացած են ասորատակաց ձեռումը,
 Խեղճ գիւղացիք փախստական ցրուած են դէպ լեռները,
 Որ փրկութիւն կարողանան գտնել իւրեանց ջոկերը.

Բայց կան ոմանք-էլ որ փախչիլ, թափառիլ չեն կամենում,
 Գէմ բռնութեան արիաբար դէնքով, թուրով են կանդնում,
 Մէկ զմէկու իմաց տալով տեղ տեղ կազմում են գունդեր,
 Չըկար մէկ մարդ, որ ամենուն մէկ մեծ բանակ ժողովէր:

Մարտ կամ կըռիւ չը կար դեռ ևս, ըստասում են սլատրաստի,
 Ոչով ուզում չէր որ ինքը սլատերազմը ըսկըսի.
 Յուլակ որսոց էր սլարասլած, ընկերքն էին մեծ որսկանք,
 Նահասպետ էր նա ձևանում, այլ չեն հաճոյ իւր արարք:

Յանկարծ որսը նա վերջացուց, հըրամայեց սլատրաստովիլ,
 Կարծեցին թէ՛ նա ուզում է մայրաքաղաք յարձակիլ.
 Մեծ խնդութիւն տարածվեցաւ մէջ թշնամեաց բանակին,
 Ամենեքեան ըստասում են հայրենեաց ձոխ աւարին:

Երբ որ այսպէս սլատրաստվեցան՝ Յուլակ հանեց հրաման,
 Որ մեծամեծք գան, ժողովին միահամուռ իւր խորան.
 Որը կամաւ, որն ակամայ, եկան բոլոր որեարքը.
 Յուլակ այսօր կամենում էր ցոյց տալ նըրանց իւր փառքը:

Բայց չը գիտէր որ նախանձը ամենայն տեղ կու մըտնի,
 Սրտերու մէջ մէկ հատ խորշիկ մեծ կամ փոքր կու գտնի.
 Այն տեղ կամաց կը զօրանայ, վիշապի սէս դուրս կուգայ,
 Տեսնենք ո՞վ է կարող նըրա յարձակմանը դիմանայ:

Այսպէս Յուլակ իւր զօրաց մէջ նախանձաւորք շատ ունէր,
 Ներքուստ չարիք էին խորհում, դըրսէն ցուցնում էին սէր.
 Այս երկուսի նենգութիւնը կորուստ մատնեց Յուլակին,
 Ամբարտաւան բռնաւորը զո՛հ մատնեցաւ նենգողին:

Երբ տանուտեարք ժողովեցան, Յուլակ խօսիլ ըսկըսեց,
 Նոցա անկեղծ մըտերմութիւն շատ բարձրացուց ու գովեց,
 Որ նոքա իւր տիրապետելն ազգի վերայ ուղեցին,
 Եւ մինչև մեծ մայրաքաղաք հասանելու օգնեցին:

Եյս ամենայն չքնաղ գործոց, Յուլակ ասաց, տրրիտուր
 իմ անքանակ ճոխութենէն կ'առնու ձեր սուր զէն ու թուր.
 Արմաւիրը կայ մեր առջև, իւր անհամար մըթերներ,
 Ձեր աւարը սիտի դառնան, իմ մըտքիս այս եմ դըրեր:

Բայց սոսկ կապուտ և կողոպուտ չէ լինելու ձեր վարձը,
 Գուք իմ ընկեր էք յաղթութեանց, ձեզ սլատրաստ է սլրսակը.
 Լայնածաւալ Հայաստանը ո՛ւմն է, թէ ոչ՝ ձեզ բաժին,
 Նահանգ, գաւառ, համակ աշխարհ և փառաւոր բարձ ազգին:

Հնդետասան նահապետաց տարածասիւս կալուածներ,
 Ազգապետաց երկիրները, ոսկոյ, գանձուց մըթերներ,
 Ձեր այս անխոնջ աշխատութեանց խոստանում եմ փոխարէն,
 Երբ Արմաւիր մենք դըրաւենք այն շատախօս Փառոխէն:

Նորա ձեռքը մէկ պարկ, մէկ ցուպ յետ յաղթութեան սիտի տամ,
 Որ նա շրջի դռնէ դուռը և մուրանայ յարածամ.
 Նա՛ է այսքան չարեաց սլատճառ, որ Արմաւիր մինչ այսօր
 Անհրնազանդ է մեր ազգին, և կանգնած է կամակոր:

Ինձ լըրտեսքը այսօր ասին, թէ ընտրել են Շաւարշին
 Հեր Զարեանդ աշխարհի տէր աղջըկակերպ սլատանին,
 Նա՛ սիտի մեզ դայ ախոյեան, մեզ համար ի՞նչ նախատինք.
 Գորա համար ենք յանձն առել աշխատութիւն և քրտինք:

Ինձ ամօթ է, թէ որ նըրան ես համարիմ թշնամի,
 Նըրա համար ընծայ ինձմէն լաւ կըտաւիք կանայի.
 Նա ի՞նչ մարդ է, որ նորա դէմ ես մերկայնեմ սուսերըս,
 Թէ ինձ տեսնէ՝ ինքը կուգայ, որ համբուրէ ոտքերըս:

Բայց նըրան-էլ խըրատ պէտք է, որ չը կարծէ իւր մըտքին,
 Թէ նա երբէք կարէ լինել հակառակորդ Յուլակին.
 Նըրան կ'անեմ ես ներքինի, կանանց յարկին սլահասան,
 Այս է նորա սլատչած պատիժ՝ դէմ իւր յիմար խեռութեան:

Ուրեմըն դուք եկէք հետըս, երթանք առնունք Արմաւիր,
Այնուհետեւ մեր կըլինի բոլոր աղգը ու երկիր.
Մէկ քանի հատ Փառոս, Շաւարշ դեռ կարող ենք նըւաճել,
Արմաւիրայ հետառութիւնը շատ մեծ գործ չէ ընկըճել:

Մինչ Յոլակը այս խօսում էր, ամենեքեան կային լուռ,
Մէկ տանուտէր քան զամենըն էր թախծալի և տըխուր.
Ա՛հա՛ անուն, տէր Արցախայ, բարեկամ էր Շաւարշայ,
Լըրտեսարար էր մընացած ի մէջ զօրայ Յոլակայ:

Սորա ծառայք գընում գալիս էին միշտ գաղտ Արմուիր,
Լըսել էին թէ ի՛նչ խորհուրդ ունի աղգը ու երկիր.
Գիտէր Ամբակ, որ Շաւարշը ընտրվել է Պետ աղգի,
Այլ տակաւին չէ՛ յանձն առած, ուղել է ժամ խորհրդի:

Ծերքը երեք ժամ են տըրուել, և նա դաշտն է գընացել,
Գեռ դաշտումն է մըտածման մէջ, և Արմաւիր չէ դարձել.
Եթէ Յոլակ հորդան տալով զօրայ երթայ քաղաքը,
Արմաւիրը շուտով կ'առնու և զոհ կ'երթայ Շաւարշը:

Կամեցաւ որ այս հարուածը դարձուցանէ Շաւարշէն,
Եւ Յոլակին յետ կասեցնէ այն աջողակ ճամփայէն,
Մինչև Շաւարշ վերադառնայ և հաստատվի գահումը,
Ապա դուրս գայ Յոլակի դէմ և մարտ դընէ դաշտումը:

Առաջ գընաց դէպ առ Յոլակ, գըլուխ տուեց հըլութեամբ,
Ասաց. Հըղօ՛ր, ինձ ահա՛նջ դիր և ինձ լըսէ՛ հաճութեամբ,
Արմաւիրայ առումըն չէ մեղ աւելի հարկաւոր,
Արմաւիրում ճոխ աւար կայ նահապետիդ անկաւոր:

Արմիկ դըլտոյ իւր մօր հետը կայ հայրենի դարպասում.
Այսօր վաղը յուսաստար հարսնութեան է ըսպասում.
Քաղաքի մէջ թէ որ մտնենք, ո՛վ գիտէ թէ՛ ո՛վ կ'առնու,
Այս չքնաղը կըլնի աւար վըրէժիսնդիր նախանձու:

Լաւ է որ դու առաջ նըրան մէկ հընարքով ձեռք ձըգես,
Յետոյ քաղաք քո բանակով ինչպէս կամիս՝ պաշարես.
Երբ որ աշխարք իմանայ թէ՛ Չարմայրի դուստրը քո մօտ է
Գըժար թէ ոք համարձակվի, որ քո ձեռաց դէմ դընէ:

Յոլակ լըսեց ախորժարար Ամբակի այս խորհուրդը.
 Ասաց. Ինքքս կ'երթամ կ'առնում իմ հարսնացու օրիորդը.
 Հետը առաւ հարիւր հեծեալ ըսպառաղէն պատանիք
 Եւ Արմաւիր քաղաք մըտաւ ծըստեալ ինչպէս մէկ ուամիկ:

Կամաց կամաց մօտիկ գընաց դէս ի դարսլաս Հայկազանց,
 Հարցուփորձով տեղեկացաւ աղգի վճռին և կամաց.
 Այն-էլ նըրան հասկացուցին, թէ Շաւարշը չէ ուզում,
 Թէ և որեարք միահաղոյն նըրան միայն են ընտրում:

Խառնըվեցաւ ծառայից հետ և մուտ գըտաւ դարսլասը,
 Զգուշութեամբ սըտուտում էր, թէ ո՞ր տեղ է այն կոյսը.
 Տեսաւ նըրան որ իւր մօր հետ մէնակ նստած խօսում են,
 Բայց չըկարաց յափշտակել, ծառայք, նաժիշտք կըտեսնեն:

Նըշանակված երեք ժամը, որ տուել են Շաւարշին,
 Լըրանում են. ժամանակ է որ աղգի ծերք ժողովին.
 Յոլակ տեսնում էր Արմիկին, որ խօսում էր մօր հետը,
 Բայց չէր գտնում դիպուկ միջոց, որ կատարէ խորհուրդը:

Ամեն դռներ կան պահասանք սուսերամերկ քաջարիք,
 Մէկ շըշչիւն բաւական է, կըլնին արեան ճապաղիք.
 Ժամանակը շատ սակաւ է, դարսլասում են ժողովում,
 Յոլակ տեսել է Արմիկին, աչքէն թողնել չէ ուզում:

Յանկարծ լավեց մէկ նոր համբաւ, թէ Շաւարշը դարձել է,
 Նըրան տեսել է դաշտումը ձիաւորը, վաղել է.
 Ամենեքեան վաղում էին՝ որ Շաւարշին տեսանեն,
 Պահասանքը բերանարաց առանց ուշքի կանգնած են:

Յոլակ չուզեց այս դիպուածը իւր ձեռիցը բաց թողնել,
 Մըտաւ սենեակ, ուր որ Արմիկ իւր մօրը հետ էր նստել.
 Յափշտակեց չքնաղ կուսին, մէկ խուրձ խոտի պէս գրկեց,
 Փախաւ, նստաւ նըժոյգ ձիուն և քաղաքէն դուրս վաղեց:

ԵՐԳ ԺԱ.

Հաւարչ դաշտէն յետ էր դառնում և սրբառումը մըտածում,
Այժըմ ծերքը դարսասումը իմ դարձին են ըստասում .
Ի՞նչ սրտասխան ես սխտի տամ, ախ, ես ի՞նչպէս աղատվիմ
Այս աղգային ընտրութենէն, որ ցանցում չընթաթրվիմ:

Բայց ի՞նչ ասեմ, եթէ Մասեաց Քաջաց կամքը այսպէս է,
Ճակատագրին ընդդէմ կենալ ո՛չ ոք բընաւ կարող չէ.
Աստեղադէտ հովուի խօսքը ինձ հաշուէ թէ զարմացուց,
Բայց Հայկայ նետ թէ ուստի՞ է, ինձ մանրամասն հասկացուց:

Ես առաջ-էլ լըսել էի, հայրս Ս. Երմիէի երգում էր,
Թէ այս նետը ինչ զօրք ունի՝ վաղ ժամանակ սրտմեւ էր.
Հովուի խօսքը համաձայն է իմ էլ լըսած սրտմութեանց,
Ազգի միջի աւանդութիւնք ոչ են առանց մէկ հիմանց:

Ինձ խոստացաւ երկու բաղդի այսօրվան օր հանդիսով —
Արմիկ դշտոյն ինձ հարս կոչել և Նահապետ անուանիլ .
Ես դշտոյին մէկ տեսել եմ, աղջըկանց մէջ մէկ հատ է,
Բայց տեսնենք թէ նա էլ սրբառով ինչպէս փեսայ ինձ կ'ուզէ:

Այս երկու բաղդն-էլ ցանկալի է ամենայն Հայ ազգին,
Բայց ինձ համար ես հաշուում եմ ինչպէս բեռն ծանրագին.
Ազգի գըլուխ դառնալ ինձպէս սրտանեկին մեծ բան է,
Եւ Զարմայրին փեսայանալ, զարմանք, այս ի՞նչ ասել է:

Ես երբ տեսայ այն դշտոյին՝ չքնաղ տեսլեան հիացայ,
Բայց սրբախ մէջ սէր տալ նրբան յիմարութիւն ճանչըցայ.
Երբ Յոլակին նա անգոսնեց, ինչո՞վ սխտի ինձ սիրէ,
Նորա ձեռին կայ կէս աղգը, ինձմէն ինչո՞վ պակաս է:

Հովուի բանը զարմանալի և ս'ուտ է ինձ երևում,
Նա մի միայն հանգամանքէն է բաները գուշակում,
Լըսել է թէ՛ աղգը ինձ իւր նահապետ է ընտրելու,
Համարում է թէ՛ դշտոյին ես-էլ կարեմ յաղթելու:

Բայց ինձ մահ տայ չար օրհասը, եթէ այդ բան ես անեմ, թէ դշտոյին կամ իւր մօրը մէկ սլատճառաւ վշտացնեմ, Դեռ չեմ կարծում, թէ Նահապետ ազգի դառնամ պետական, Կարելի է թէ ազգի Ծերք չըհաճին իմ ընտրութեան

Այլ թէ ընդդէմ իմ կարծեացրս՝ Հայկայ դահը ինձ մընայ, ես իմ անձըն պիտի համրեմ սահապան տան Զարմայրայ, Բամբիշ Նըշիկ պիտի նստի մինչև իւր մահ այն տանը, Ուր նըրան վաղ հարսն է բերել առաքինի Զարմայրը.

Արմիկ դշտոյ պիտի մընայ միշտ յարդարիչ իւր կամաց, Ում որ կ'ուզէ փեսայ կոչել՝ թող ընտրէ մէջ սլատանեաց, ես իմ սիրով չեմ վշտացնիր նա դշտոյ է, ես՝ ծառայ, Յանդըգնութիւն կըհամարիմ, երբ սէր ձօնեմ ես նըմա:

Յիրաւի, նա արժանի է, որ ես նըրան զոհ լինիմ, Բայց զուր մաշուիլ, սիրահարուիլ՝ ի՞նչ կըլինի օգուտն իմ. Նա դուստր է Մեծ Նահապետի, չքնաղ տեսլեամբ ու սիրուն, Կարէ լինել կին արքայի, կամ ժառանգորդ իւր որդուն:

Աըրտիս չեմ տար ես իրաւունք, որ դշտոյին տարփանայ, Ինձ-էլ հեռու պիտի պահեմ. սիրտըս ազատ թող մընայ, Սէր չըտալը անհընար է. Արմիկ վառված բոց, հուր է, Աչք ու սիրտը թարթել ական կիողել լափել կարող է:

Այս, այն ինչպէ՞ս թուիս աչք ունք է, այն ի՞նչ սրայծառ կերպարան, Ի՞նչ նաղելի քայլափոխ է, ի՞նչ թովչարար իւր իրան. Ըզմայլում եմ միտք բերելիս . . . բայց ես ի՞նչ եմ անում էս, Սիրտըս նըրան է ձըգտըվում. սէր տալն-էլ չէ՞ այսպէս:

Դէ՛, կորի՛ր, սիրտ, ինձ մի՛ հանիր իմ բընական ճանփայէն, Լաւ ճանաչիր, որ հընար չէ, քեզ չըկայ մասն դըշտոյէն. Նա իւր համար կարող է լաւ փեսայ գըտնել իւր սըրտով, ես-էլ ինձի կը ըսփոփեմ, նորա բաղդին խընդալով:

Նախանձ չըկայ իմ սըրտիս մէջ, թող երջանիկ հաց ուտեն, ես-էլ առանց չըքնաղ հարսի չեմ դուրս գար այս հասակէն. Նըրան մէնակ կ'ասեմ հարսըն, ով որ կոչէ ինձ փեսայ, թող նա առաջ ինձ սէր ձօնէ, որ յետոյ չըվշտանայ:

Ի Տարկէ, այս լինելու չէ, որ Արմիկը տայ ինձ սէր,
Թէ ունենար սիրտ սիրահար՝ նա Յոլակին կըսիրէր.
Ա՛խ, ես ինչի՞ չըՏարցուցի մանրամասն այն հովուէն,
Կիմանայի թէ ինչպէս սէր պիտի ստանամ այն կուսէն:

Արդեօք՝ դառնամ ու հարցընե՞մ . . . բայց ինչի՞ս է այս պիտոյ
Թէ՞ ես ասի, որ սէր չըտամ հըզօ՛ր է սէր քո, դը՛շխոյ.
Կարծեմ որ ես չեմ դիմանար. ես-էլ պիտի սէր ձօնեմ,
Շատ գեղեցիկ օրիորդ է, դըժար նըմանն թէ գըտնեմ:

Մէկ փորձ փորձեմ, արդեօք մօրմէն Արմիկին ես ուզեմա՞մ
Գոնէ ի՞նչ է դըշխոյին միտք, ես այս ճանփով կ'իմանամ .
Գուցէ նա-էլ ինձ է սիրում . . . ի՞նչ ունայն բան միտս եկաւ,
Նա ի՞նձ ինչպէս պիտի սիրէ, երբ ինձ տեսած չէ բընաւ:

Ի՛հհ, տեսած չէ՛, խօ կու տեսնէ. գուցէ միտքը կը փոխվի,
Նահապետի հարս կոչվելը սրտիկ բան չէ մէկ ազգի,
Կարելի է որ կըտեսնէ, աւագանւոյ փաղփիւնը,
Կըցանկանայ հաղորդ լինել փառաց պատուոյ հոսմանը:

Բայց այնպէս սիրտ-էլ կուլինի, որ փառք պատիւ կ'անարգէ,
Ում որ սիրտը տըված լինի, միայն նըրան կու գրկէ,
Արմի՛կ, Արմի՛կ, քո սիրտն ի՞նչպէս ես իմ խելքով ճանաչեմ,
Սիրտդ-էլ քեզ պէս պիտի լինի անհամեմատ, լաւ գիտեմ:

Քո սիրոյ կայծն իմ սրտիս մէջ թանձր մոխրով ծածկած էր,
Ծածկած պիտի մընար այնպէս, թէ այն հովիւ չըշարժէր.
Փըչեց կայծին, կայծը վառվեց, բոցոյ նըման ցոլում է,
Սիրտըս հոգիս այս կըրակով բոցաբորբոք էրվում է:

Կարծում էի, թէ իմ սիրտը սիրոյ նետէն է պահված,
Ո՛չ, խարվել եմ, նա վաղօրօք սուր սըլաքով է խոցված.
Վէրքըն անցել էր սակաւ մի, բայց ըսպիքըն դեռ կային,
Նորէն բացվեց արիւննալի խոցըն խօսքով այն հովուին:

Հայաստանի նահապետաց դահն ինձ պարծանք չիլինիր,
Շինգղ ու մանեակ կըլնին կապանք, ինձ համար բանտ՝ Արմաւիր.
Արմիկ՝ տանջանք յաւեժական, թէ որ նա ինձ չըսիրէ,
Եւ վաղ ընդ փոյթ ինձ սէր չըտայ և իւր փեսայ չըկոչէ:

Այլ ես չուզեմ, որ այն որբէն ես բռնի սէր պահանջեմ,
 Նրա աչքի արտասուքը սրտաւոր եմ որ սրբեմ,
 Բամբիշ մայրը ինձ թող օրհնէ, ինձ համարէ իւր որդի,
 Ես չըկամիմ նրանց զոհել անսանձ կամաց և սրբոյի:

Ես կուզեմ խրնամասիս իմ բարեկամ Փառօխին,
 Թող նա երթայ և ինձ համար հարսնախօսէ Արմիկին.
 Թէ յօժարին՝ յոյժ բարի է. ապա թէ ո՛չ՝ կըլլում,
 Եւ ինձ համար ի հարսնութիւն այլ օրիորդ կըստում:

Բայց կարծեմ որ՝ սուտ եմ ասում, Արմիկի տեղ հարս դտնել,
 Եւ աչքըս բաց հըրաշագեղ դշտոյէն ձեռք վերայնել.
 Ոչ ես կարեմ այդքան տիրել սրբոյիս վերայ այդ միջոց,
 Ո՛չ Արմիկին տեսնել կարեմ հարսըն դառած այլոց ծոց:

Թէպէտ չունիմ ես մըտքումըս նրանց ցոյց տալ բռնութիւն,
 Այլ չըզիտեմ թէ ի՞նչ կ'անեմ, երբ որ տեսնեմ սառնութիւն,
 Չըկայ ուրիշ մէկ այլ հընար, պիտի հողոյս մէջ էրլիմ
 Եւ իմ ձեռքով այլոց հարսն նրան անել յօժարիմ:

Բայց այնպէս ակն այլոց տալ-էլ իւր ձեռքովը՝ կ'այ հընար,
 Ինձ ի՞նչ կ'ասեն սիրտըս, հողիս, կարեմ լինել ես յօժար.
 Հայկայ դահը իմ աչքումըս չի՞ կորցընիր իւր փաղփիւն,
 Եւ ինձ յաւէժ բարեաւ մընա՛ չի՞ ասիր իմ ցնծութիւն:

Այս հարուածոյն չեմ դիմանար, խոստովանիմ ճշմարիտ,
 Արմիկն իմ շնգեղ զարդն է, անզուգական մարգարիտ,
 Նա՛ է ժառանգ այն աթոռոյ, և ո՛չ թէ ես՝ եկաւոր,
 Նա թող նստի դահի վերայ, որպէս դշտոյ փառաւոր:

Վ'ասեմ ազգին՝ Ես չեմ ուզում յափշտակող անուանիլ,
 Արմիկ դուստրը է Չարմայրի, սրտտ է իւր հօր տեղ նստիլ.
 Թէ կամենայ ինձ ունենալ՝ ես պատրաստ եմ և յօժար
 Լինել նորա ըսպասահարկ... երանի՛ թէ կամենար:

ԵՐԳ ԺԲ.

Արմաւիրէն որ ելանես, մինչ ի բանակ Յովակայ,
Ճանապարհին մեծ ու պատիկ լի բընակչօք շատ գեղ կայ,
Այս գեղերու երիտասարդք աստատակէն ներդացած,
Գէմ Յովակայ սրբաբուռ մէջ էին սաստիկ բարկացած:

Սոքա ծածուկ խմայել են, որ Յովակը գողի սէս,
Արմաւիր է մըտել գաղտնի. ժողովուել են փութապէս,
Դաշտի մէջը դարան սարքել, հողմաղացից միջումը,
Թաք են կացել, որ Յովակին դիմաց դուրս գան ճանփումը:

Յովակ երբ որ յափշտակեց Արմիկին ու փախցրեց,
Իւր ընկերաց ժողովելու չըկարաց ու կորցրեց,
Ինքը մէնակ Արմիկի հետ նըժոյգ ձիով հեռացաւ,
Քաղաքադուռն բաց գտնելով՝ դէս ի դաշտը խոյացաւ:

Հաւարչ դրոան մօտն էր հասել, երբ Յովակը դուրս վաղեց,
Տեսաւ Շաւարչ, որ հեծեալը ձեռքէն մէկ իր վայր ձրգեց,
Գընաց մօտիկ տեսաւ որ մէկ նիզակի չափ մեծ նետ է,
Առաւ ձեռքը ու ղննում էր թէ՛ արդեօք այն ի՞նչ ղէն է:

Յանկարծ լըսեց մէկ կանացի սրբատառուչ ձայն հեռուէն,
Աղաղակն էր. «Ինձ աղափէ դու, Շաւարչ ջան, այս տեղէն».
Այս Արմիկի էր գոչիւնը, որ տեսել էր Շաւարչին,
Եւ նըրամէն նըպաստ ուղում յափշտակված իւր անձին:

Հաւարչ մընաց դարմանալով՝ թէ ի՞նչ էր այս աղաղակ,
Ղիչը նորէն կըրկնըվեցաւ. «Շաւարչ՝ քո եմ փրկանակ».
Երփոթված էր այն կանչիւնէն, մընացել էր շուարված,
Յանկարծ տեսաւ որ քաղաքէն դուրս վաղեցին ձի հեծած:

Սոքա ծառայքն են Յովակայ, Ամբակ նոցա ուղեկից.
Սա Շաւարչին երբ որ տեսաւ, յետ կասեցաւ վաղելից.
Ասաց. Շաւարչ, այս Յովակն էր՝ յափշտակել Արմիկին,
Այն աղջիկը քո էր հարսըն, այս չէ՞ ընդդէմ մեր աղգին:

Շաւարշ ասաց. Դու վայր իջի՛ր և ասու՛ր ինձ փոխ նրժոյգը,
Ամբակ իսկոյն ձիէն թըռաւ. ասաց ես-էլ կամ հետըդ.
Շաւարշ հեծաւ ձին, վազեցուց, հեռու էր ձին Յոլակայ,
Բայց Շաւարշի ձեռումը կար նորահրաշ նետ Հայկայ:

Դարանամուտ գեղացիքը հողմաղացից դուրս եկան,
Եւ Յոլակայ ճանապարհին թուրը ձեռին շարուեցան.
Յոլակ տեսաւ որ չէ կարող պատուել մէջէն անցանել,
Ճանապարհը ուղեց փոխել, հեռու ճանփայ բաց անել:

Արմիկ տեսնում էր Շաւարշին և անդադար կանչում էր,
Որովհետեւ Յոլակ նրբան կուրծքը կուրծքին գրկել էր.
Չէր իմանում Յոլակը թէ Շաւարշ յետնէն գալիս է,
Կարծում էր թէ այն ձիաւոր իւր մըտերիմ Ամբակն է:

Այո՛, Ամբակն-էլ էր գալիս, բայց Շաւարշի յետնէն
Նա-էլ մէկ ձի ուղել առել էր մէկ մարդու ձեռնէմէն,
Յոլակ քրշում էր իւր նրժոյգ, և Արմիկը գոչում էր,
»Շաւարշ հասիր ինձ օգնութիւն, Արմիկ դշտոյ քո հարսն էր«:

Շաւարշ լռեց անակնկալ այս քաղցրաձայն կանչիւնը.
Չին մըտրակեց ու թռչում էր ինչպէս արծիւ թռչունը,
Քանի դընում մօտենում էր՝ սլարդ տեսնում էր Արմիկին,
Արմիկ լացէն դադարել էր, միայն կանչում Շաւարշին:

Յոլակ ուղում էր համբուրել, նա փախցընում երեսը,
»Արմիկ դշտոյ՝ ես քո փեսան եմ« էր ասում մորոտը.
— »Իմ փեսայ չես դու բռնաւոր, ես քեզ բընաւ չեմ սիրում,
»Ահա՛ փեսաս շուտ կուհասնի, ես նրբան եմ ըսպասում«:

— »Նա քո փեսայ չէ լինելու, ես եմ փեսադ՝ Արմիկ ջան«:
— »Չանըդ դուրս դայ բռնաւոր շուն ու սատակիս շան նըման«.
— »Ինչի՞ ես դու ինձ նախատում, ես կարող եմ քեզ մորթել«.
— »Մորթես լաւ է, քան թէ լռեմ թէ՛ քեզ փեսայ ես կարծել«:

— Շաւարշ, հասի՛ր՝ միւսանգամ կանչեց Արմիկ բարձրաձայն,
»Այս անդգամ ինձ ուղում է, զոհ բերել իւր բռնութեան«.
— Չէ, մէկ համբոյր քո երեսին ուղում եմ ես նուիրել:
— Քո համբոյրը գարշելի է, ես չեմ ուղում ընդունել:

„Ահա հասնում է յետևէդ, յի՛մար, կեանքիդ ըզգոյշ կաց
Գու չես կարող քո լըրութեամբ համբոյր տալ իմ երեսաց“ .
Յոլակ յանկարծ ձին կանգնեցուց և յետ դարձուց երեսը,
Տեսաւ, որ հա՛, կըրակի սէս հասնում է Եաւարչը :

Այս տեղ Յոլակ իւր քաջութեան վտասաբար յուսացաւ,
Չիէն իջաւ և Արմիկին մէկ ծառի մօտ նըստեցրաւ .
Ինքը ահեղ թուրը հանեց, խիզախեց դէմ Եաւարչի,
Կամենում էր մենամարտիւ վերջացնել այն գոռ մարտի :

Հաւարչ էլ իւր թուրը հանեց, հանդիպեցան իրերաց,
Ըստառաղէն էր Յոլակը, Եաւարչը չէր զըրահված .
Բայց մենամարտ ասպարիսէն բընաւ չուղեց փախուստ տալ,
Արմիկ վըկայ այն երկուսի քաջութեանց էր անդ կանգնեալ :

Յոլակ կանչեց. „Եաւարչ-աղջիկ, շուտ արա ինձ տուր թուրըդ,
Իլիկ բամբակ պիտի տամ քեզ, որ լաւ մանեա թելերըդ .
Գու ինձ յանդուգն ժըսըրհութեամբ երևել ես ախոյեան,
Քեզ յիմարքը ընտրել ուղում են նահապետ աղգութեան :

Ես-էլ քեզի ներքինապետ կ'անեմ յարկի կանանւոյն,
Երբ Արմիկայ ես տէր դառնամ քաղցրիկ սրտի և հոգւոյն .
Հայկայ դահի զարդը նա է, նա կըլինի ինձ տիկին,
Ես նահապետ աղգի Հայոց, և Արմիկ իմ ամուսին“ :

Արմիկ լըսեց ու բարձրաձայն ճըչեց կանգնած իւր տեղէն .
„Եաւարչ՝ ինչի՞ չես վայրախօս լեղուն պոկում կոկորդէն .
Քանի՞ մէկ դա պիտի ինձ իւր զազիր սիրով վշտացնէ,
Իրան փեսայ կոչէ ինձի, և ինձ հարսն անուանէ“ :

Հաւարչ ատաց. „Գու Արմիկ ջան իմ կ'ընիս հարս նաղելի,
Թէ այս ահեղ մենամարտում յաղթեմ, մընամ կենդանի“ :
Արմիկ ասաց. „Գու կը յաղթես, Հայկայ նետը կայ ձեռիդ .
Այդ իմ ձեռէն է վայր ընկել և հասել է քեզ քաջիդ“ :

Հաւարչ երբ այս բանը լըսեց, միտքը բերեց հովիւին,
Վըստահարար վաղեց, դիմեց ձիով ընդդէմ Յոլակին,
Թուրը թըրի կուվում էին, Յոլակի թուրը կոտրեցաւ,
Երախակալն ձեռին մընաց, պողովատիկն վայր ընկաւ :

Յոլակ առաւ ձեռին նիզակ և նրբամով էր կուլում,
 Բայց Շաւարշը Հայկայ նետը չէր իսկ բընաւ շարժեցնում,
 Չէր ուզում որ Յոլակ մեռնի, այլ բռնըլի կենդանի,
 Այն օր չուզէր արիւն թափել, այն նորընտիր տէր աղգի:

Մտնում էր Ամբակ ձիով, հասնում էին գեղացիք,
 Հեռուստ տեսնում էին նոքա ճակատամարտն այն սաստիկ,
 Վազում էին որ շուտ հասնին, բռնեն, ձեռք տան Յոլակին,
 Միարեւրան պետ հրճակեն այն աղգընտիր Շաւարշին:

Նահապետաց մեծ դարսպասի պահապանքն-էլ վազում են,
 Նոցա թափով շատ ձիաւորք դուրս թափվեցան քաղաքէն.
 Փառոս, որեարք, ծերք, աղգասպետք գալիս էին ձիերով,
 Նըշիկ դըշտոյ սլատգարակով հասել էր կոծ անելով:

Թէպէտ հեռու են տակաւին, բայց թանձրացած բաղմու թեամբ,
 Ամենքին տեսանում են նոցա մարտը սաստկու թեամբ.
 Շաւարշ նետով հասցուց ուսին և նրժուզէն գըլորեց,
 Յոլակ ընկաւ գետնի վերայ, առաջ ձեռքը ջախջախեց:

Շաւարշ թըռաւ ձիէն ի վայր, տակը դրրեց Յոլակին,
 Այժի նրման մըկկեցնելով տարաւ առաջ Արմիկին.
 Ասաց. »Արմիկ, քո հարսանեաց սրաշտատական եմ տալիս,
 Այս առաջին յաղթանակաւ քեզ ընդ առաջ եմ գալիս«:

Արմիկ թըռաւ, գըրկեց նրբան և համբուրեց երեսին,
 Ասաց. »Շաւարշ, դու փրկեցիր, ուրախացրիր քո հարսին.
 Ահա մայրըս սլատգարակով հեռուիցը գալիս է,
 Թո՛ղ որ ինձի բարեբաստիկ քո գրկաց մէջ տեսանէ«:

Հասան ծերքը, տեսան կապած Յոլակայ ձեռքն յետնէմէն.
 Արմիկ դըշտոն չէր բաժանվում իւր անձկալըոյ գրկէմէն.
 Մէկ աղաղակ բարձրացուցին, »Կեցցէ՛ Շաւարշ Հայկազեան,
 Կեցցէ՛ Արմիկ մեր երջանիկ տիկին, կեցցէ՛ յաւիտեան«:

սարսնուեցաւ, (բանաստեղծութեան աւանդութիւնները մանրա-
մասն սլաութում են, թէ) Չարմայր ու Ա. քիլլէս որ առաջ բարե-
կամ էին՝ կռուեցան և այս մենամարտի մէջ երկուսն-էլ չարաչար
վիրաւորուեցան: Ա. քիլլէսին Յոյնք դրին վահանի վրայ և տարան
իրանց բանակը. այլ Չարմայր ինքն իրան հեռացաւ դէպ ի մեր-
ձակայ իդայ սարի ստորոտը, և այն տեղ միայնակ մեռաւ՝ իւր
սպիտակ ձիու բերնով իւր վերջին ողջոյնը ուղարկելով Հայաստան
իւր սյրի մնացած Նշիկ տիկնոջ, և որք մնացած դստերը Ար-
միկ դշտոյին, և ութամեայ՝ հօրը կորցրած Պերճ որդւոյն:

Չարմայրին թաղեցին Պրիամոս, իւր փառազուն արքայոր-
դէք, Տրոյիայի օգնութիւն եկած թագաւորք, և Յունաց մեծա-
հոգակ քաջազունք, որոց մէջը կային և կարեւէր խոցուած
Ա. քիլլէսը, Յուլիսը, Գիոմիդէսը, Ագամեմնոնը, և ամեն թագա-
կիր երեւելիք և արքայազունք, — նոյն իդայ սարի տակը, ուր
որ վախճանել էր. և երեք բիւր Հայ երիտասարդք կորան այն
մէկ գեղեցիկ կնոջ սլաութառաւ բորբոքուած տասնամեայ սլաութ-
րազմեւերու մէջ: Հայաստանը անգլուխ մնալով տեսաւ իւր ծո-
ցումը խռովութիւն ու շփոթ բարձրացած: Մեծադօր Յուլակ
Մաղխազունեաց ցեղապետը, որ ուղում էր Արմիկ դշտոյին
առնուլ կնութիւն, և նորամով տիրել Հայաստանին, մեծ դօր-
քով մօտեցաւ Արմաւիր մայրաքաղաքին: Բայց Յուլակին ո՛չ
Նշիկ տիկինն էր ուղում, ո՛չ Արմիկ դշտոն էր կամենում, և
ո՛չ Հայաստանի մեծամեծ ծերերն էին սիրում:

Ընտրութիւնը ընկաւ շտաբէ վրայ, որ Հեր ու Չարեանդ
գաւառի (Սալմաստու, Արմեայ, Մարանդի և Գալթէթի վաղըն-
ջուց տեղի) տէրն էր. բայց նա գոլով քսանուչորս ամեայ սլա-
տանեակ՝ չէր համարձակւում նստիլ Հայկի, Արամի, Անուշաւանի
և Չարմայրի աթոռը: Նշիկ ուղում էր, որ իւր չուստրը ժա-
ռանդէ իւր տիկնութիւնը: Արմիկ-էլ սէր էր տուել Շաւարշէն,
բայց Շաւարշ չէր իմանում: Շաւարշ մտածելու ժամանակ ու-
ղեց: Ծերերը միտք անելու համար երեք ժամ միայն միջոց
տուին: Շաւարշ գնաց քաղաքէն դուրս՝ դէպ ի դաշտը. այն
տեղ հանդիպեցու մէկ հատ Հայ ջաղացպանի, որ աստեղադի-

տու թեամբ գուշակեց Եււարչին թէ՛ այսօր Հայկոյ Նեւի գօրա-
 թեամբ պիտի համ Յուլակին յաղթես, համ Արմիկին փեւայա-
 նաս, համ-էլ Հայաստանի նահապետ դառնաս: Աստեղագէտ
 աղօրէպանը պատմեց Եււարչին Հայկի ու Ներրոզի պատերազմը,
 և այն սքանչելի ներսի հանգամանքը: Եււարչ դաշտէն յետ էր
 դառնում արդէն սիրահար. Արմա իր մայրաքաղաքի դրանը գը-
 տաւ Հայկոյ նետը, և վաղեց Յուլակի յետեւն, որ Արմիկին
 յափշտակել էր ու փախցնում էր, հասաւ բռնեց Յուլակին, ա-
 ղաւեց իւր հարմայու հրաշագեղ Արմիկին, և Հայաստանի
 նահապետութիւն հռչակուեցաւ: Այս պատահեցաւ Տրոյիայի սաշար-
 ման վերջին տարիները, երբ որ Խաալիսցումը թագաւորո՞-
 թիւն էր սնում Ղատինոսը, Ասորեւոտանեացց միապետ էր Տեւու-
 մոսը, և Հրէից ազգին կառավարում էր Յեփթայէ, (որ իւր
 ազգիան մատաղ էր արել): Եււարչը քառասուն և չորս տարի
 նահապետութիւն արաւ, և այս միջոցներումը Տրոյիա անուե-
 ցաւ. Կնէաս՝ Արիամոսի մեծ փեւան եկաւ Տրոյիայէն և Խաալի-
 սցումը Ղատինոս թագաւորի ազգիկը առաւ, և նրան ժառանգ
 դաւաւ, և Անթէնոր՝ Արիամոսի միւս փեւան եկաւ Թրան-
 սիա, և Պարիս արքայորդու անունով Փարիզ քաղաքը (Լու-
 թիցիս) շինեց, և Պամփոն քաջը ու Սանուէլ մարդարէն Պա-
 լեատինոս մը ծնան:

(The appearance of the)

15647-15650

2013

(The appearance of the)

15647-15650

2013

